

KIRAAT ve İMAMET

Yaşar KURT*

ÖZET

Namaz, İslâm'ın önemli rükünlerinden biridir. Cemaatle namaz ve bunun yerine getirilmesi için gerekli olan imamet; bizzat Hz. Peygamberin ifa edip kavmine önderlik etmesi nedeniyle sâlih amellerin en hayırlılarından. Hz. Peygamber'den aktarılan bir hadis, imamette kıraatin önemini vurgulayan asıl unsur olarak kabul edilmektedir. Buna göre Rasûlüllah'ın "Allah'ın kitabını en doğru okuyan cemaate imamlık eder. Kıraatte eşit olurlarsa, sünneti en iyi bilen imamlık eder" dediği rivayet edilmektedir. Ayrıca onun sözlü ve fiili sünneti de, konunun önemini ifade etmesi açısından ayrı bir anlam taşımaktadır. Bu konu, üzerinde yapılan yorumlarla Hz. Peygamber'den sonra da ehemmiyetini korumuştur. Bu çalışmada, imamette kıraatin önemi etrafında oluşan bilgi birikimine ve hangi okuma hatalarından dolayı namazın bozulup bozulmayacağı ile ilgili hükümlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, imamet, namaz, doğru okuma, caiz

ABSTRACT

QIRAAH AND IMAMAH

Performing salah is one of the most important pillars of Islam. Performing salah publicly and Imamah that is needed for this public act are the most favourable practices of Islam because of teachings and practices of the Holy prophet. A hadith quoted from the Prophet is accepted as the main reason of the importance of the qiraah in fulfilling imamah. According to this, it is quoted that the Holy Prophet told: "The person who recites the Qur'an more proper fulfils the imamah, if there is equivalence on the recitation of two persons then the one who knows the sunnah fulfils the imamah." Also his oral and practical sunnah is meaningful to show the importance of this issue. The issue keeps its importance after life of the Prophet.

In this study, it is given place to the literature gathered around the importance of the proper recitation of the Qur'an in fulfilling the imamah and it is dealt with which fallacies of recitation of the Qur'an spoil performing salah.

Keywords: Qiraah, Imamah, proper recitation, Jcaiz

Giriş

Kıraat kelime anlamı itibariyle "okumak, tilavet etmek, telâffuz etmek" anlamında mastar; "sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okuma" anlamında isimdir. Kıraat, Kur'ân kelimesi ile aynı kökten

* Yard. Doç.Dr. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ykurt@gazi.edu.tr

gelmektedir.¹ Bu kelime, Kur'ân'da yer almamaktadır. Ancak "tilavet" anlamına gelen fiil kalıpları veya mastar şeklinde "Kur'ân" olarak birçok ayette geçmektedir.² Kur'ân ilimleri açısından kıraat, Kur'ân'ın kelimelerinin okunuşlarındaki keyfiyet ve ihtilafların yer aldığı bir ilimdir.³ Fıkıhta kıraat kelimesi, namazda kıyamda iken onun bir rüknü olarak Kur'ân okumayı ifade eden özel bir terimdir. Dinî ilimlerde kıraat kelimesine terim olarak değişik anlamlar verilse de genelde "Kur'ân okuma" manasında kullanılır.

Kıraat ilmi, ortaya çıkışı ve önemi bakımından İslâmî ilimler içinde önceliğe sahiptir. Bizzat Allah, Kur'ân'ın okunması ve anlaşılmasına önem vermekte; okuyanlar onu anlasınlar ve ondan ibret alsınlar diye Kur'ân'ı kolaylaştırdığını,⁴ gönüller onunla kuvvet bulsun diye tane tane okuduğunu⁵ beyan etmektedir. Bunun yanında Allah, Hz. Peygamber'e, onu okumasını emretmekte;⁶ insanlara ağır ağır okuması için de parçalara ayırdığını⁷ ifade etmektedir. Kullarından da onu ağır ağır okumalarını⁸ istemektedir.

Kur'ân öğretimine özel bir ihtimam gösteren Hz. Peygamber de bizzat kendisi ashaba Kur'ân öğretmiş,⁹ aynı şekilde onlara da Kur'ân'ı öğrenmelerini tavsiye etmiştir.¹⁰ Hz. Peygamber Kur'ân'ın öğrenilmesi konusunda; ısrarlı ve devamlı okunmasını,¹¹ Kur'ân'ın her harfine on sevap verileceğini,¹² Kur'ân okumak için bir araya ge-

- 1 el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Shâh tâcû'l-lûga ve şihahu'l-arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, I-V, Beyrut 1999, I, 65; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem, *Lisânü'l-arab*, Dâru Sâdır, I-XV, Beyrut 1990, I, 128; ez-Zebîdî, Ebulfeyz Murteza, *Tâcû'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Dâru'l-Fikr, I-XX, Beyrut 1994, I, 218.
- 2 A'râf, 7/204; Nahl, 16/98; İsrâ, 17/14, 45, 106; Kıyâme, 75/17, 18; İnşikâk, 84/21; Alak, 96/1, 3.
- 3 Kıraat ilminin tarifi ile alakalı bkz. Ebu'l-Bekâ el-Hüseynî, *Külliyâtü Ebi'l-Bekâ*, Dâru Tıbaati'l-Âmire, Bulak 1253, s. 289; Ragıb el-İsbehânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kurân*, Kahraman yay., İstanbul 1986, s. 606.
- 4 Kamer, 54/17, 22, 32, 40; Meryem, 19/97.
- 5 Furkan, 25/32.
- 6 Neml, 27/92.
- 7 İsrâ, 17/106.
- 8 Müzzemmil, 73/14.
- 9 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Dâru Sâdır, I-VI, Beyrut ts., II, 157, 335.
- 10 et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *Mu'cemu'l-kebir*, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1983, VIII, 291.
- 11 Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Müsned*, Mektebetu'l-İslâmî, I-XI, Beyrut 1403, III, 359; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed, *Sahih*, I-XVIII, Muessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, I, 325; el-Hakîm en-Nisâburî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, Beyrut 1990, I, 752; et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd, *Müsned*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts., 34.
- 12 Said b. Mensûr, *Sünen*, Dâru'l-Âsimî, I-V, Riyad 1414h., I, 17; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *Müsned*, Mektebetu'r-Riyâd, I-VII, Riyad 1409h., VI, 118; et-Taberânî, *Mu'cemu'l-evsat*, Dâru'l-Haremeyn, I-X, Kahire 1415h., IX, 130.

len topluluğu meleklerin kuşatacağını, rahmetin ve huzurun onların üzerine ineceğini,¹³ ayrıca namazda okumanın ise daha faziletli olduğunu¹⁴ ifade eden hadisleri ile Müslümanları teşvik etmiştir. Bunun yanında günlük namazlarda okunabilmesi için Kur'an metninin ezberlenmesi önemle vurgulamıştır.¹⁵ Tarifinde de geçtiği üzere tilaveti ile ibadet ediliyor olması,¹⁶ Kur'an'ın doğru okunması bakımından önemini daha da artırmıştır. Bu tavsiyeler doğrultusunda mescitlerde, mekteplerde veya özel hocalar vasıtasıyla çocuklara öğretilen ilk şey Kur'an-ı Kerim olmuştur.¹⁷

Hız Peygamber'in vefatından sonra sahabe ve ondan sonraki nesiller de Kur'an'ın kıraatine önem vermişler, her dönemde dilleri dönmeye başladığında çocuklara öğretilen ilk bilgilerin içinde yerini almıştır.

مّ kökünden gelen imamet ise, "bir şeyi kastetmek, öne geçmek, bir şeyi sevk ve idare etmek" anlamlarına gelmektedir.¹⁸ Terim olarak, "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse" ve "devlet başkanı" anlamlarını taşır. Bir karışıklığı önlemek için de birincisine "küçük imamet" ya da "namaz imamlığı", ikincisine "büyük imamet" denilir.¹⁹ Sözlük anlamı ile bağlantılı olarak, mezhep sahibi fıkıh hareketlerine öncülük eden ve görüşleri ile ilim çevrelerinde geniş yankı uyandıran âlimlere de imam denmiştir. Zamanla devlet başkanlarına "halife, sultan" gibi isimler verilmesi sebebiyle imam kelimesi ile daha ziyade namaz kıldırın kimsenin kastedildiği anlamı yaygınlık kazanmıştır.

İmam, kendisine uyulan kimse için kullanılan isimdir.²⁰ Ayeti kerimelerde de; "Her milleti, imamı ile çağırdığımız gün,"²¹ "Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık,"²² "Biz onları ateşe çağıran önderler yaptık"²³ ifadeleri ile aynı manada yer almaktadır. Bu-

13 Ahmed b. Hanbel, *age*, II, 406, 447; III, 33, 49; Ebü Ya'la Ahmed b. Ali, *Müsned*, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, I-XIII, Dimaşk 1984, II, 4 63.

14 İbn Ebi Şeybe, *age*, VI, 132.

15 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İFAV yay., İstanbul 1993, s. 44.

16 ez-Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, I-II, Beyrut 1996, I, 15.

17 Corci Zeydân, *Medeniyet-i İslâmiyye Tarihi*, Çev. Zeki Meğamiz, I-V, İstanbul 1329, III, 403.

18 İbn Faris, Ebu'l Hüseyin, *Mu'cemu mekâyisi'l-lügah*, Dâru'l-Cil, I-VI, Beyrut 1991, I, 21; İbn Manzûr, *age*, XII, 22.

19 İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer, *Hâşiyetü reddü'l-muhtâr ale'd- dürri'l-muhtâr: Şerh-ü tenviri'l-ebâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1386, I-VI, Beyrut 1389, I, 547.

20 el-Beydâvî, Ebü Said Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer, *Envâru't- tenzil ve esrâru't-te'vil*, Dâru'l-Fikr, I-IV, Beyrut ts., I, 396.

21 İsra, 17/71.

22 Enbiya, 21/73.

23 Kasas, 28/41.

nun yanında; “Ben seni insanlara önder yapacağım,”²⁴ “Bizi koruyanlara önder yap”²⁵ âyetlerinde de aynı anlamdadır. Bir kavmin imamı demek, öne geçirdikleri kimse demektir ki, buna da imamet denir. Cemaatle namazda imamlık yapmaya ise i’timam denir.²⁶

Namaz, İslam dininin temel ibadetlerinden biridir. Bu özelliğine binaen namazların cemaatle kılınması da dinin şiar ve sembolleri arasında sayılmıştır. Bizzat Hz. Peygamberin ifa edip kavmine önderlik etmesi nedeniyle imamet, ona halefiyet telakki edilip sâlih amellerin en hayırlılarından kabul edilmiştir. İmam olacak kimsede aranan şartlar, imamlıkta öncelik sırası, görevin ifası ile ilgili hükümler ve benzeri konularda ayrıntılara yer verilmesi bu göreve verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir. Bu zengin birikimde Resûl-i Ekrem’in sözlü ve fiilî sünnetinin, ayrıca onun döneminden itibaren oluşmaya başlayan ve İslâm’ın yayılışı ile birlikte önemli bir konum kazanan imamlık görevi konusunda ilk dönemlerden devralınan dinî geleneğin büyük payı vardır.²⁷

İmamlık yapmayı Hz. Peygambere Cebrâil’in öğrettiği²⁸ rivayet edilmektedir. Bilindiği üzere Mekke dönemi, Hz. Peygamber de dâhil olmak üzere Müslümanların sürekli takip edildikleri bir dönemdir. Buna rağmen Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin bütün hakaret ve baskılarına rağmen bazen Mescid-i Haram’a gider, Haceru’l-Esved ile Ruknü’l-Yemânî arasında namaz kıları.²⁹ Sonraları yine bu sıkı takibattan dolayı Hz. Peygamber’in, “mirbed” denilen ağıl ve harmanların temiz yerlerinde namaz kıldırıldığı rivayet edilir.³⁰ “Namaz esnasında sesini fazla yükseltme”³¹ emrinin, o sıralarda Mekkeli müşriklerin namaz kılındığını fark etmemeleri için verilmiş olduğu rivayet edilmektedir.³²

Namaz kıldırma görevi Müslümanların bir araya geldikleri her mekânda icra edilmekteydi. Yeni Müslüman olanların başına da, onlara dini öğretecek ve vakit namazlarını kıldırarak birilerinin tayin edilmesi Hz. Peygamber’in âdetindendi. Bu nedenle Birinci Akabe Biati’nin ardından Medine’ye gönderilen Mus’ab b. Umeyr (ö. 3/625)

24 Bakara, 2/124.

25 Furkan, 25/74.

26 İbn Manzûr, *age*, XII, 25.

27 Salim Ögüt, “İmam maddesi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXII, 188.

28 ed-Dimyâti, es-Seyyid Muhammed Şatta, *Hâşiyetü iâneti’t-tâlibîn*, Dâru’l-Fikr, I-IV, Beyrut ts., II, 3.

29 el-Halebî, Ali b. Burhaneddin, *es-Siretü’l-Halebiyye*, Daru’l-Marife, I-III, Beyrut 1400, II, 18, 146; İbn Hişâm, *es-Siretü’n-nebeviyye*, Dâru’l-Fikr, I-II, Beyrut 1992, I, 232.

30 Ahmed b. Hanbel, *age*, II, 178; III, 404; IV, 85.

31 İsra, 17/110.

32 Ahmed b. Hanbel, *age*, I, 23.

ile Es'ad b. Zurâre (ö. 1/623) vakit namazlarıyla Cuma namazlarını düzenli bir şekilde kıldırılmışlardır.³³ Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret ederken yolda konakladıkları Kuba'da hemen bir mescit bina ettirdiğine ve orada namaz kıldırıldığına şahit olmuştuk.³⁴ Medine'ye vardığında da hemen bir mescit inşa ederek³⁵ burada ikamet ettiği sürece Mescidi Nebevî'de namaz kıldırmıştır. Hz. Peygamber, herhangi bir sebeple Medine'den ayrılacağı zaman yerine bir imam tayin ederdi. Hastalığı ağırlaşmış artık mescide geçemeyecek duruma gelince yerine Hz. Ebû Bekir'i (ö. 13/634) görevlendirdi.

Hz. Peygamber, İslâm'a yeni giren bölge ve kabilelere imamlık yapacak kişileri belirlerken Kur'an'ı iyi okuyup anlamalarına önem verirdi. Yemenli Cermoğullarından Amr b. Seleme, kabilesi İslâm'ı kabul ettiğinde yedi sekiz yaşlarında olmasına rağmen Kur'an'ı en iyi o bildiği için imamlığa seçilmiş ve ölünceye kadar bu görevini sürdürmüştür.³⁶ Eyalet veya şehirlere vali olarak gönderilen kimselerin görevleri arasında namaz kıldırmak da vardı. Bu nedenle Hz. Peygamber, tayin ettiği valilere namazlarda kıraatlerini kısa tutmalarını tavsiye ederdi.³⁷ Bazen kıraati iyi olmayan valinin yanına ayrıca namaz kıldırmak üzere imam tayin etmiştir. Mekke'nin fethinde şehre vali olarak tayin edilen Attab b. Esid'in (ö. 13/634) yeni Müslüman olduğu göz önüne alınmış olmalı ki, imamlık Hubeyre b. Sebel'e verilmişti.³⁸

Hz. Peygamber döneminde hanımların da imamlık yaptıklarına dair rivayetler söz konusudur. Hz. Peygamberin eşlerinden Ümmü Seleme (ö. 61/681?) ve Âişe (ö. 58/677) ile Sa'de bint Kamâme'nin kadınlara imamlık yaptıkları,³⁹ Ümmü Varaka bint Abdullah adlı hanımın, Kur'an'ı güzel okuduğu için, hane halkı veya mahalle sakinlerine namaz kıldırması için Rasûl-i Ekrem tarafından tayin edildiği ve yaşlı bir erkek müezzininin bulunduğu ifade edilir.⁴⁰

33 İbn Hişâm, *age*, I, 293-295.

34 İbn Hişâm, *age*, I, 344; İbn Kesir, İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Dâru'l-Fikr, I-IV, Beyrut 1990, II, 292; el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-leduniyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-III, Beyrut 1996, s. 156.

35 İbn Hişâm, *age*, I, 345; Kastallânî, *age*, I, 157.

36 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, Daru Sadır, I-IX, Beyrut ts., I, 253-254.

37 Ahmed b. Hanbel, *age*, IV, 21-22.

38 el-Abbas Fakîhi, Ebu Abdullah Muhammed b. İshak, *Ahbaru Mekke fi kadimi'd-dehr ve hadisih*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Düheys, Matbaatü'n-Nahdati'l-Hadise, I-VI, Mekke 1986, III, 225.

39 Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*, el-Mektebül-İslami, I-XI, Beyrut 1403, III, 126, 141; İbn Sa'd, *age*, VIII, 532; Alâüddin el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, I-VII, Beyrut 1982, I, 157; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethü'l-kadır*, I-VII, Daru'l-Fikr, Beyrut ts., I, 353.

40 Ahmed b. Hanbel, *age*, VI, 405; İbnü'l-Hümâm, *age*, I, 353.

Verilen örnekler ve konu ile ilgili aşağıda izah edilecek olan hadis-i şeriflere bakıldığında, Hz. Peygamber nezdinde imamlığa en çok layık olan, Kur'an'ı en güzel okuyan kimsedir. Bu konuda yaşının küçük veya kadın olması da önemli değildir. Ancak sonraki dönemlerde okumadaki bazı zorluklardan olacak ki, özellikle günümüzde imamette kıraat konusuna, görünüşte önem veriliyor görüntüsü verilse de gerçekte gereken önemin verilmediği müşahede edilmektedir. Uzun bir eğitim süreci (Kur'an Kursu, İmam-Hatip veya İlahiyat Fakültesi), bu görevin verilmesi (Diyanet) ve görevi sürdüren (imamlar) kimseler açısından bakıldığında; konunun öneminin bilinmemesi, bilindiği halde gereken ehemmiyetin verilmemesi veya ciddiye alınmaması gibi bazı problemler söz konusudur. Aksi takdirde uzun bir eğitim sürecinden geçen, seçilerek alınan ve yıllarını mihrapta geçiren insanlar hakkında hala okumadaki hatalarından bahsetmemek gerekir. Umulur ki bu çalışma, fert veya kurumlar bazında sorumlu olanlara sorumluluklarının bilincinde olma doğrultusunda bir gayrete vesile olur. Bu makalede, imametle ilgili her mesele dile getirilmeyecek, belki konunun önemine bir ışık tutulacaktır. Konunun kaleme alınışının gerekçelerini ifade ettikten sonra ibadetlerin nasıl ifa edileceğini düzenleyen mezheplere göre imamlıkta kıraatin önemini ele alabiliriz.

A- İmamlığın Şartları İçinde Kıraatin Önemi:

İmam olacak kimsede hangi şartların aranacağı fıkıh mezheplerine göre farklılık göstermektedir. Bu şartların dinî bir esasa mı, fiili duruma ve geleneğe mi dayandığı, namazın sıhhatinin mi yoksa imamete önceliğin mi şart olduğu her zaman çok açık değildir.⁴¹ Sıralamada bazı farklar olmakla birlikte imamete, genelde beldenin idarecisi, kadısı, görevli imam, hane sahibi, bunlar bulunmazsa namaz ahkâmını daha iyi bilen, ondan sonra da tilavet ve tecvidi daha iyi olanın layık olduğu kabul edilir.⁴² Bu sıralamadaki değişiklik, daha ziyade kıraati daha iyi olan ile fıkıh bilgisi daha iyi olan arasında olmaktadır. Fıkıh ekolleri Hz. Peygamber döneminde olmadığı için, "daha çok fıkıh bilgisine sahip olan"⁴³ ifadesi herhalde sonradan bu konuya dâhil edilmiştir. Hz. Peygamber'in hadisindeki sıralamada kıraatten sonra, sünneti daha iyi bilen geçmektedir.

Hadis kitaplarında "İnsanlar arasında imam olmaya daha çok layık olan kimse" başlığı altında Hz. Peygamber'den; "Allah'ın kitabını en doğru okuyan cemaate imamlık eder. Kıraatte eşit olurlarsa, sün-

41 Öğüt, a.g.md. *DİA*, XXII, 188.

42 Mehmed Zihni, *Nimet-i İslam*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1316, Kitâbüs'salât, s. 222.

43 İbnü'l-Hümâm, *age*, I, 347.

neti en iyi bilen imamlık eder.”⁴⁴ hadisine yer verilmektedir. Bu hadisin bazı varyantlarında; “kıraat yönünden önde olan”⁴⁵ veya “Kur’ân’dan daha çok ezberi olan”⁴⁶ kaydına yer verilmektedir. Abdürrezzak b. Hemmam (ö. 211/826) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) hadisin bir varyantında “sadece kıraati düzgün olanın imam olabileceğine” yer vermektedirler.⁴⁷ Abdürrezzak b. Hemmam bir başka hadiste “imamette önceliğin, daha çok fıkıh bilgisine sahip olanın olduğunu, bunda eşit olurlarsa kıraati daha iyi olanın imam olacağını” rivayet etmektedir.⁴⁸ İbn Mâce (ö. 275/888) hadisteki sıralamayı “kıraati en iyi olandan sonra, önce hicret eden, ondan sonra da yaş bakımından en büyük olan” şeklinde rivayet etmektedir.⁴⁹ en-Nesâî (ö. 303/915) genelin aksine “kıraati en iyi olandan sonra, önce hicret eden ondan sonra da sünneti iyi bilen” şeklinde sıralamaktadır.⁵⁰ ed-Darakutnî (ö. 385/995) de sıralamayı; “daha önce hicret eden, sonra dinde fakih olan, daha sonra da Kur’ân’ı en güzel okuyan” şeklinde aktarmaktadır.⁵¹

Kaynaklarda konu ile ilgili başka hadislerle de yer verilmektedir. İbn Huzeyme’nin (ö. 311/923) Şu’be’den (ö. 160/777) naklettiği hadiste; “Sizden üç kişi bir araya geldiğinde içlerinden biri imam olsun. İmamlığa en çok layık olan, Kur’ân’ı en güzel okuyandır.”⁵² kaydına rastlanmaktadır. Bu konuda cemaat içinde “Kur’ân’dan daha çok ezberi olanın” öne geçirileceğine dair ifadelerle de yer verilmektedir.⁵³ Bir başka hadiste İbn Huzeyme, Ebu Hureyre’den (ö. 57/676) şöyle bir rivayete yer vermektedir. Rasûlullah bir seriyye gönderirken içle-

44 Abdürrezzak b. Hemmam, *age*, II, 388; İbn Ebî Şeybe, *age*, I, 301; Ahmed b. Hanbel, *age*, III, 163; Müslim, Ebu’l-Hüseyn b. el-Haccâc, *Sahih*, thk: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, I-V, Beyrut ts., I, 465; Ebu Davud, Süleyman b. Eş’as, *Sünen*, Daru’l-Fikr, I-IV, Beyrut ts., I, 159; et-Tirmizi, Muhammed b. İsa, *Sünen*, Daru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, I-V, Beyrut ts., I, 459; Ebu Avâne, *Müsned*, Daru’l-Marife, I-V, Beyrut 1998, I, 376; İbn Hibbân, *age*, V, 501; Ebu Nuaym, *el-Müsned*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 1996, II, 266.

45 Müslim, *age*, I, 465; İbn Cârüd, Abdullah b. Ali, *el-Müntekâ*, Müessesetü’l-Kitabi’s-Sekâfiyye, Beyrut 1988, s. 85.

46 Abdürrezzak b. Hemmam, *age*, II, 390; İbn Ebi Şeybe, *age*, I, 302; el-Hakim en-Neysaburi, *age*, I, 370; ed-Darakutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, Daru’l-Marife, I-IV, Beyrut 1966, I, 280; el-Heysemî, Ali b. Ebu Bekir, *Mecmeu’z-zevâid*, Daru’l-Kitabi’l-Arabî, I-X, Beyrut 1407, II, 63.

47 Abdürrezzak b. Hemmam, *age*, II, 390; Ahmed b. Hanbel, *age*, III, 163.

48 Abdürrezzak b. Hemmam, *age*, II, 388, (Bu hadiste fıkıh kaydına yer verildiği görülmektedir).

49 İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Daru’l-Fikr, I-II, Beyrut ts., I, 313.

50 en-Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübra*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I-VI, Beyrut 1991, I, 279.

51 ed-Darakutnî, *age*, I, 279.

52 İbn Ebi Şeybe, *age*, I, 302; İbn Huzeyme, *Sahih*, el-Mektebetü’l-İslami, I-IV, Beyrut 1970, III, 4; İbn Hibbân, *age*, V, 504.

53 İbn Cârüd, *age*, s. 85.

rinden birini başlarına emir tayin etmek için onları çağırıldı. “Yanınızda Kur’ân’dan ne var (ezberinizde Kur’ân’dan ne kadar var)” diye araştırarak yaş bakımından onların en genci olan kişiye varıncaya kadar geldi. Aynı soruyu ona sordu. Bu şahıs “şu ve şu sureler, bunun yanında Bakara suresini ezbere biliyorum” diye karşılık verdi. Hz. Peygamber, “Bakara suresini ezbere biliyor musun?” dedi. Genç, “evet” dedi. Hz. Peygamber, “git, sen onların emirisin” buyurdu.”⁵⁴ Bu hadisler Hz. Peygamberin imamette Kur’ân’ı daha düzgün okuyan veya Kur’ân’dan daha çok ezberi olana öncelik verdiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber döneminde kıraati daha düzgün olanın diğerlerine imam olacağıyla alakalı hür veya azatlı ayırımı da söz konusu değildir. Ebu Huzeyme’nin azatlısı Salim, Kur’ân’dan en çok ezberi olduğu için, içlerinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer (ö. 24/645), Ebu Seleme (ö. 4/625) ve Zeyd b. Amir gibi seçkin sahabilere Kuba mescidinde imamlık yapmıştır.⁵⁵

Görüldüğü gibi rivayet edilen hadislerde, sıralamada bazen yer değiştirmiş olsa da Hz. Peygamber, daha ziyâde Allah’ın kitabını daha iyi okuyana öncelik vermektedir. Ancak konu ile ilgili hadislerin sonrakiler tarafından nasıl yorumlandığı, meselenin anlaşılması bakımından daha çok önem arz etmektedir. İleride ayrıntılı olarak izah edileceği üzere Hanbelî mezhebi hadisteki sıralamaya itibar ederek kıraati düzgün olana öncelik vermektedir. Hanefî, Malikî ve Şafîî mezheplerine göre ise namazla ilgili hükümleri iyi bilenler, kıraati düzgün olanlara tercih edilmektedir. Buna delil olarak da Hz. Peygamber’in, ümmetin en iyi Kur’ân okuyanının Übey b. Ka’b (ö. 35/656) olduğunu söylemesine rağmen⁵⁶ ümmet içinde en bilgili kişi olması nedeniyle Hz. Ebu Bekir’i imamlığı geçirmesidir.⁵⁷ O dönemde Kur’ân’ı en iyi ezberleyen/okuyan denilince dinin ahkâmını en iyi

54 İbn Huzeyme, *age*, III, 5.

55 Abdürrezzak b. Hemmam, *age*, II, 388; İbn Ebi Şeybe, *age*, I, 302; İbn Huzeyme, *age*, III, 6; el-Heysemî, *age*, II, 64; Ebu’l-Muhasin, Yusuf b. Musa, *Mu’tesaru’l-muhtesar*, Alemlü’l-Kütüb, I-II, Beyrut ts., I, 25-26.

56 İbn Huzeyme, *age*, III, 10; İbn Hibban, *age*, XVI, 70.

57 Übey b. Ka’b’ın Kur’ân’ı en güzel okuduğu bilinen bir husustur. Bunun yanında Hz. Ebu Bekir’in de Kur’ân’ı çok güzel okuduğu kaynakların ifade ettiği bir gerçektir. Sesi çok güzel olan Hz. Ebû Bekir, Kur’ân okumaya başlayınca çocuklar, köleler ve kadınlar onun okuyuşundan etkileniyordu. Bu nedenle Mekke döneminde baskıya maruz kalıp Habeşistan’a hicret etmek zorunda kaldı. Yolda karşılaştığı Müşrik bir arkadaşının himayesinde geri döndü. Hz. Ebû Bekir’e Müşriklerin baskısı nedeniyle ancak evinin bahçesinde yaptırmış olduğu mescitte namaz kılip yüksek sesle Kur’ân okumasına müsaade edildi. Dolayısıyla Hz. Ebu Bekir’in Kur’ân’ı en güzel okuyanlardan biri olduğu göz ardı edilmemelidir. Belki diğer özellikleri bunun önüne geçmiş olabilir. Geniş bilgi için bakınız: Yaşar Kurt, “Kur’ân Öğretimi ve Caminin Kur’ân Öğretimindeki Yeri”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 16, (Yaz 2003), s. 112.

bilen kimse anlaşıldığından bu yöndeki hadisleri de böyle yorumlamak gerekir. Bunun yanında kıraat, namaz içinde tek rükündür ve o rükünün edasında ihtiyaç duyulan bir meziyettir; hâlbuki fıkıh bilmek namazın bütün rükünlerini ilgilendirmektedir.

Konumuzu ilgilendiren, kıraattteki yanlışlardan dolayı namazın bozulması meselesi “لحن (lahn)” kavramı ile ifade edilmektedir. Konunun daha iyi açıklığa kavuşması için bu kavramın açıklanması gerekir. “Lahn” kelimesi lügat itibariyle “dil, lehçe, üstü kapalı konuşmak, anlamak, sözün üslubu, söyleniş tarzı, sözün başından sonunu anlamak, birine söz anlatmak, güzel konuşmak, nağme, makam ve hata etmek” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁸ İbn Fâris’e (ö 395/1005) göre “lahn” kelimesi, hata etmek anlamını sonradan kazanmıştır. Bu manası itibariyle, cahiliye döneminden beri bilinen ancak İslamiyet’in gelmesiyle yeni anlamlar kazanan bir kelimedir. Çünkü kelimenin bu manası Araplar tarafından bilinmemektedir.⁵⁹ Terim anlamı itibariyle; dilde ve kıraatte hata yapmak demektir. Buna göre dille ilgili kuralların ihlaline “lahn” denildiği gibi,⁶⁰ Kur’ân tilâvetinde harflerin zât ve sıfatlarında yapılan yanlışla da “lahn” denilmektedir.⁶¹ Harflerin zât ve sıfatlarında yapılan hata anlamındaki “lahn” iki kısma ayrılır:

1- Lahn-ı Celî: Harflerin yapısında ve sıfât-ı lâzîmelerinde (harflerden ayrılmaması gereken sıfatlar) yapılan yanlışlara denir. Bu yanlışlar bir harfi başka bir harfle değiştirmek, harf ilâve etmek, mevcut harfi terk etmek veya bir harfin harekesini değiştirmek ya da harekeli harfi sakın kılmak veya sakın harfe hareke vermek şeklinde harf, hareke ve sükûnda olan yanlışlardır. Çok açık olduğu için bu hataları az çok Arapça ve Kur’ân bilgisine sahip olan anlayabilir.

2- Lahn-i Hafî: Harflerin sıfât-ı ârızalarında (harflerden ayrılması mümkün olan sıfatlar) yapılan ve tecvid ilminde ehil olmayan kimse-lerin anlayamayacağı yanlışlardır. Lahn-i Hafî’de harfin yapısı bozulmadığı için mana bozulmaz. Bunlar ihfâ, izhar, iklâb, idğam gibi tecvid kaidelerini yapmamak, tabî medleri fazla, vacip medleri eksik uzatmak, “ر” harfindeki tekrîr veya “م” ve “ن” harflerindeki gunneleri

58 Halil b. Ahmed, *Kitâbü’l-ayn*, Müessesetü’l-A’lemî li’l-Matbûât, I-VIII, Beyrut 1988, III, 299; Câhız, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, Mektebetü’l-Hancı, I-II, Kahire 1985, II, 210; İsmail İbn Abbâd, *el-Muhîr fi’l-lügah*, Âlemü’l-Kütüb, I-X, Beyrut 1994, III, 102; İbn Fâris, *age*, V, 239; el-Cevherî, *age*, VI, 2193; İbn Manzûr, *age*, XIII, 379; ez-Zebîdî, *age*, XIII, 502.

59 İbn Fâris, *age*, V, 239.

60 Dille ilgili yanlışlar için bkz.: Ahmet Karadavut, *Arap Dilinde Lahn’ın Doğuşu*, Selçuk Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Yıl: 1997, Sayı: 7, ss. 325-350.

61 Şeyhzâde, Muhammed Esad el-Hüseynî, *el-Virdü’l-müfid fi şerhi’t-tecvîd*, Sahafiye-i Osmanîye Şirketi, İstanbul 1313, s. 35; Ayrıca bakınız: Yaşar Kurt, “Fatiha Suresi ve Kıraatı”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 9, Sayı:24 (Yaz 2005), s. 158.

yaparken ifrat veya tefritte bulunmak gibi yanlışlardır.⁶² Kıraatte yanlış okumanın bir diğer sebebi makam yapma düşüncesiyle harflerin zât ve sıfatlarını gidermektir. Mana değişirse bu şekilde okuyan kimsenin namazı bozulur.⁶³

Okuma hataları, harflerin mahreç ve sıfatlarından bahsettiği için daha ziyâde tecvidi ilgilendiren bir konudur. Fıkıh kaynaklarında da bu konuya yer verilmektedir. Ancak konu işlenirken kullanılan kavramlar Arapça bilgisinden kaynaklanan bazı yanlışların yanında genelde harflerin mahreç ve sıfatlarında meydana gelen değişikliklerden bahsetmektedir. Fıkıh kaynaklarında yer verilen bu konu ‐lahn‐ kavramı etrafında Kur’ân’ın doğru ve yanlışsız okunmasını belirleyen kaideler çerçevesinde yeniden ele alıp incelenecektir.

B- Mezheplere Göre Kıraat ve İmamet

Namaz, İslam dininin temel ibadetlerinden biridir. Bunun yanında namazların cemaatle kılınması, bir başka deyişle imamet, bizzat Hz. Peygamberin ifa edip kavmine önderlik ettiği sâlih amellerin en hayırlılarından. Kıraat, bu ibadetin yerine getirilmesinde gerekli olan önemli rükünlerden biridir. Namazın sahih olabilmesi için elbette ki diğer rükünler de önemlidir. Ancak namazın diğer rükünlerinin telafisi daha kısa zamanda mümkün olabilirken kıraatteki eksikliğin telafisi öyle kolay olmamaktadır. Her halde bu sebepten olmalı ki, mezhep imamları kıraatte eksikliği olanın, nafakasını teminden geri kalan zamanını onu öğrenmeye ayırması gerektiğine yer vermektedirler. İmamette kıraatin önemi ve yeri mezheplere göre farklılık arz etmektedir.

Hanefi mezhebi:

Hanefi mezhebine göre cemaatle namaz kılmak sünnet-i müekkededir. Cemaate imam olmaya en çok layık olan kimse ise, sünneti en iyi bilen ondan sonra da en iyi okuyandır.⁶⁴ Hanefi mezhebi, kıraati imametın şartlarından biri olarak kabul etmektedir.⁶⁵ Farz yerine gelecek kadar ezberi olmak ise namazın sıhhatinin şart-

62 Lahn-i celî ve Lahn-i Hafî için bakınız: Eskiçizâde, Ali b. Hüseyin, *Terceme-i dürr-i yetim*, Dâru’t-Tıbaatîl-Âmire, İstanbul 1280, s. 21; Hamza Miskin, *Tecvîdi edâiyye*, Dâru’t-Tıbaatîl-Âmire, İstanbul 1280, s. 74; Şeyhzâde, *age*, s. 35; Sadık b. Yusuf, *Risâletün fi ilmi’t-tecvîd*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, Demirbaş no: 193/2, vr. 72b.

63 Eskiçizâde, *age*, s. 20.

64 Alâüddin el-Kâsânî, *age*, I, 157; el-Merginânî, Ali b. Ebî Bekr, *Bidâyetü’l-mübtedî*, thk. Hâmid İbrahim Kersun, Muhammed Abdülvehhab Bahîrî, Matbaa Muhammed Ali Sabih, Kahire 1355, s. 16; el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu’l-bidâye*, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, I-IV, Beyrut ts., I, 55-56.

65 Şürunbilâlî, Hasan el-vefâi, *Nûru’l-izâh*, Daru’l-Hikme, Dimaşk 1985, s. 50; et-Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed, *Hâşiye et-tahtâvî alâ merâki’l-felâh*, Mektebetü el-Bâbî el-Halebî Mısır 1318, s. 201.

larındandır.⁶⁶ Diğer mezhepler “Fatıhasız namaz olmaz” hadisine itibar ederek imamlık yapacak kimsede bu surenin doğru okunmasını şart koşmalarına karşılık Hanefi mezhebi, mutlak surette kıraati esas aldığından imamlıkta böyle bir ayırma gitmemektedir. Bunun yanında mezhebe göre kıraat, zaid rükün olarak kabul edilir.⁶⁷

Hanefi mezhebi, genel kabule göre hareket ederek, manayı bozmayan okumanın namazı da bozmayacağı görüşündedirler. Yanılarak okunan bir lafzın benzeri Kur’ân’da varsa, Ebu Hanife (ö. 150/767) ile İmam Muhammed’e (ö. 189/805) göre mana bozulursa namaz bozulur. İki imama göre mana asıldır. Ebu Yusuf’a (ö. 182/798) göre, benzeri Kur’ân’da olan lafızdan dolayı namaz bozulmaz. Ona göre asıl olan, benzerinin Kur’ân’da bulunup bulunmamasıdır.⁶⁸

Hanefi mezhebine göre imamlık yapacak kimselerin özellikleri sıralanırken, daha çok fıkıh bilgisine sahip olana öncelik verilir. Daha çok fıkıh bilgisine sahip olmak demek; namazın sahih olması, bozulması ve bunun dışındaki hükümleri bilmek demektir. Kıraat ve ilimce eşit olduğunda ilmi daha çok olanın imam olmaya daha layık olduğu, çünkü kıraate yalnız bir rükünde ihtiyaç duyulduğu, namazın diğer rükünlerinin sağlıklı ifası için ilmin gerektiği ifade edilmiştir. Bu açıdan namaz geçerli olacak kadar kıraate ehil olan bir âlim, ilmi olmayan bir kârîye tercih edilir.⁶⁹ Hatta Hz. Peygamber’den imamlık ile alakalı olarak, kıraati en iyi olanın sünneti iyi bilene imamlığı yerine, sünneti iyi bilen kıraati düzgün olana imam olması gerektiği rivayet edilmiştir. Kıraati en iyi olandan kasıt, daha çok bilgi sahibi kişidir. Çünkü onlar (Hz. Peygamber’in ashabı) ezberledikleri âyetlerin ahkâmını da öğreniyorlardı.⁷⁰ Ancak mezhebin ku-

66 es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru’l-Marife, Beyrut 1406, I, 41; el-Merginânî, *el-Hidâye*, I, 55-56; İbn Nüceym, Zeyn b. İbrahim, *el-Bahru’r-râik*, Dâru’l Ma’rife, I-VII, Beyrut ts., I, 368; et-Tahtâvî, *age*, s. 201-202.

67 eş-Şeybânî, Muhammed b. Hasan, *el-Câmiu’s-sağîr*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1406, s. 98.

68 İbnü’l-Hümâm, *age*, I, 281-283; Hanefi mezhebinde okuma ile ilgili hataların namazı bozup bozmayacağı ile ilgili hükümler “zelletü’l-kârî-okuma hataları” başlığı altında incelenmektedir. Çalışmanın hacmini aşacağı için bu makalede konunun bazı yönlerine değinilecektir. İleride bu konuya münhasıran yapılacak başka bir çalışma ile detaylı bilgi verilme imkanı olabilir.

69 es-Serahsî, *age*, I, 41; es-Semerkindî, Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü’l-fukahâ*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I-III, Beyrut 1405, I, 230; el-Kâsânî, *age*, I, 157; el-Merginânî, *el-Hidâye*, I, 56; er-Râzî, Muhammed b. Ebi Bekr, *Tuhfetü’l-mülûk*, Daru’l-Beşairi’l-İslamiyye, Beyrut 1417, s. 88; el-Haskefî, Alaüddin Muhammed b. Ali, *ed-Dürü’l-Muhtâr*, Daru’l-Fikr, Beyrut 1386, I, 557-559; et-Tahtâvî, *age*, s. 201; Mehmed Zihni, *age*, s. 222.

70 es-Serahsî, *age*, I, 42; el-Kâsânî, *age*, I, 157; el-Merginânî, *Bidâyetü’l-mübtedî*, s. 17; el-Merginânî, *el-Hidâye*, I, 56; er-Râzî, *age*, s. 88; İbnü’l-Hümâm, *age*, I, 348; İbn Nüceym, *age*, I, 368; Mehmed Zihni, *age*, s. 222.

rucu imamlarından biri olarak kabul edilen Ebû Yusuf, Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadise itibar ederek, mezhebin genel kabulünün hilafına kıraati güzel olana öncelik vermektedir.⁷¹

Hanefî mezhebine göre, ilim sahibi olanla kıraati düzgün olan arasında imamete tercih hususunda şu bilgilere yer verilmektedir. İki kişiden biri namazın ahkâmını bilse, diğeri de kıraat ve diğer ilimlerde geniş bilgiye sahip olsa birincisi ikinciye takdim edilir. Hanefî uleması hadiste yer verilen sıralamanın değişmesine gerekçe olarak şu hususlara yer vermektedir. Hz. Peygamber döneminde Kur'ân'ı iyi bilenler aynı zamanda din ahkâmını da iyi biliyorlardı. Bunun için hadiste öncelik Kur'ân'ı iyi okuyanlara verilmişti. Zamanımızda böyle olmadığı için din ahkâmını en iyi bilenlere veriyoruz. Hanefî fikhının müçtehit imamlarından kabul edilen Sivaslı Kemaleddin İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), hadiste yer verilen sıralamayı mezhebin genel kabulünden farklı olarak şöyle uzlaştırmaktadır. Hadiste geçen "kıraati daha güzel olan" ifadesi ile sadece güzel okuyan veya sadece ilim sahibi olan değil, güzel okuma ile ilim sahibi olmayı kendinde toplayan kimse kastedilmektedir. Kıraati düzgün olan ifadesi ile sadece ilim sahibi olmanın kastedildiğini iddia etmek de doğru değildir. Sadece kıraati düzgün olan da demek değildir. Kıraati daha düzgün olmak ittifakla daha bilgili olmayı ifade eder.⁷² Çünkü kıraatte yapılan yanlışların hangisinin namazı bozacağı ancak ilim sayesinde bilinir.⁷³ Daha iyi okuyan demek ise hükümlerini bilmeden sadece ezberi çok olan değil; vakf, ibtida, vasl ve harfleri yerinden okuma özellikleri gibi kıraatin hükümlerini en iyi bilen demektir. Ancak bu hükümleri bilmediği halde kıraat hükümlerine uygun olarak okuyan kimse de bilen hükmünde kabul edilir.⁷⁴ Bu yorumlara şu hususları ilave etmek gerekir. Dinî konularda ilim sahibi olan bir kişinin, namazın kabul olmasını temin edecek kadar kıraatinin düzgün olması uzak bir ihtimaldir. Aynı şekilde Kur'ân'ı güzel okuyacak kadar zamanını ayıran bir kimsenin, namaz ahkâmından habersiz olacak kadar bilgisiz olması da düşünülemez. Bu sıralamada yapılan tartışmalar, biraz da faraziyeler üzerine yapıldığı intibahı vermektedir.

İmametteki sıralamada önemli olan bir olay, Hz. Peygamber'in imam olarak Hz. Ebû Bekir'i öne geçirmesidir. Ebû Saïd'in ifadesi ile Hz. Ebû Bekir'in imamete geçirilmesi onun daha âlim olması sebebiyledir. Bu, Hz. Peygamber'in son uygulamasıdır.⁷⁵

71 el-Merginânî, *el-Hidâye*, I, 55-56; İbnü'l-Hümâm, *age*, I, 348; İbn Nüceym, *age*, I, 368; et-Tahtâvî, *age*, s. 201.

72 İbnü'l-Hümâm, *age*, I, 348.

73 es-Serahsî, *age*, I, 41.

74 Mehmed Zihni, *age*, s. 223.

75 es-Serahsî, *age*, I, 41; el-Merginânî, *el-Hidâye*, I, 55-56; İbn Nüceym, *age*, I, 368; et-Tahtâvî, *age*, s. 201-202.

Hanefî mezhebi kıraati genel manada kabul ettiği için, Kur'ân'dan hiçbir şeyi ezber bilmeyene ümmî demektedir. Ümmî olan kimseye, bir ayet bile ezberinde olan kimsenin uyması durumunda namazı fâsit olur. Güzel okuyacağı bir ayet bile ezberinde olmayan kimsenin kârîye imam olması durumunda; Ebû Hanife'ye göre ikisinin de namazı fâsit olur. Çünkü ümmînin namazı, "imamın kıraati arkasındakiler için de geçerlidir,"⁷⁶ hadisine göre kârînin arkasında olabilir.⁷⁷ Kârî öne geçirilmediği için öne geçirilen ümmînin de arkasındaki kârînin de namazı fâsit olur. İmam Muhammed'e göre ümmî birinin arkasında, hem kendisi gibi hem de daha güzel okuyanlar da varsa; kendisi gibi olanların namazı sahih, güzel okuyanların namazı ise fâsit olur.⁷⁸ Kârînin dilsiz birinin arkasında namaz kılması caiz değildir. Aynı şekilde ümmînin de dilsiz kimsenin arkasında namaz kılması caiz değildir. Çünkü ümmî, dilsizlere göre doğru okumaya imkânı olması bakımından daha yeteneklidir.⁷⁹ Dolayısıyla ancak ümmînin ümmîye, dilsizin dilsizlere imameti caizdir.⁸⁰

Hanefilere göre, okuyabildiği halde kıraati terk eden imamın namazı fâsit olur. Ümmî ile kârî tek başlarına namaz kıldıklarında namazları caizdir. İmam ilk iki rekâtı kıldırıp herhangi bir özründen dolayı son iki rekâtta bir ümmîyi yerine geçirirse namaz fâsit olur. İmam Züfer (ö. 158/775), farz olan kıraat yerine geldiği için namaz fâsit olmaz görüşündedir.⁸¹ Bunun yanında ümmî biri namaz kıldırır, birinci yahut ikinci rekâtlarda okumayıp, sonra hatırlar da üçüncü ve dördüncü rekâtlarda okursa yine namaz fâsit olur.⁸²

Peltek olan, bir harfi telâffuz edemeyen veya tekrar etmeden "ف" harfini çıkaramayan kekemeye uymak namazı bozar.⁸³ Ayrıca, "ل" harfini "ي" veya "ن" harfi ile; "س" harfini peltek "ث" harfi ile harflerin yapısını değiştirecek kadar peltek okuyan kimsenin, kendisi gibi olanların dışındakilere imameti caiz değildir. Böyle bir kişi uyabileceği bir imam bulamazsa kendi başına kılacağı namaz caizdir. Eğer imam bulursa caiz değildir. Yanlışını düzeltmek için gece gündüz çalışır da düzeltemezse namazı caizdir. Gayretini terk ettiğinde namazı

76 Abdürrezzak b. Hemmam, *age*, II, 136; İbn Ebi Şeybe, *age*, I, 331; İbn Mâce, *age*, I, 277.

77 İbn Nüceym, *age*, I, 382; el-Haskefi, *age*, I, 579, 592; et-Tahtâvî, *age*, s. 193; İbn Âbidîn, *age*, I, 579.

78 eş-Şeybânî, *Kitabü'l-asl*, Alemü'l-Kütüb, thk. Ebû'l-Vefa Efgani, I-V, Beyrut 1990, I, 185.

79 İbn Nüceym, *age*, I, 382; İbn Âbidîn, *age*, I, 579.

80 et-Tahtâvî, *age*, s. 193.

81 Hanefî mezhebine göre kıraat, farz namazların ilk iki rekatında farzdır.

82 eş-Şeybânî, *Kitabü'l-asl*, I, 185; el-Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 58; İbnü'l-Hümâm, *age*, I, 376.

83 İbn Nüceym, *age*, I, 382; el-Haskefi, *age*, I, 582; İbn Âbidîn, *age*, I, 582.

fâsîd olur. Özetle böyle bir kişi, ömrünü yanlışlarını düzeltmeye ayırır. Kalan ömründe gayretini terk etmesi de caiz değildir.⁸⁴

“Gece gündüz çalışmak, gayretini terk etmeden ömrünü yanlışlarını düzeltmeye ayırmak” ifadeleri mübalağalı veya karşılık bulmamacak sözler olarak algılanabilir. Ancak tecrübeler göstermiştir ki, peltek veya kekeme kimseler, doğru okumakta zorluk çektikleri bu harfleri düzeltmek istediklerinde doğru veya doğruya yakın okuyabilmektedirler. Kolaylarına geldiği için öyle okumaktadırlar. Bu şekilde olan kişilere, tembel peltekliği veya kekemeliği⁸⁵ ifadesi kullanılabilir. Kaynaklar meselenin bu boyutuna işaret etmediklerinden dolayı ifadeler biraz abartılı gibi gelebilir. Böyle kimseler, gayretleri oranında bu eksikliklerini düzeltebilmektedirler.

Okunuşundaki zorluğundan dolayı Fatihadaki “ض” ile “ظ” harflerini birbirinden ayırt edemeyenin namazının bozulacağını söyleyenler olduğu gibi çoğunluğa göre bozulmaz.⁸⁶ Bir kimse “الْحَمْدُ”, “الرَّحْمَنُ” ve “الرَّحِيمُ” kelimelerindeki “ح” harflerini “ه” olarak okursa: Gece gündüz çalışır da düzeltemezse namazı caizdir. Gayretini terk ederse namazı fâsîd olur. Ömrünün sonuna kadar da bu hususta gayretini terk etmemesi gerekir.⁸⁷

Bir kişi, “قُلْ هُوَ اللَّهُ” lafzındaki “ق” harfini “ك”, yani “كُلُّهُ هُوَ اللَّهُ” şeklinde okursa; gayret eder yanlışını düzeltemez veya dil kusurundan dolayı doğrusunu okuyamazsa namazı caizdir.⁸⁸

Bu tespitler, okumada hatası olduğunun farkına varan kimselerin, eksikliklerini düzeltmede gayret etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Örnekte verilen “ح” harfinin “ه” veya “ق” harfini “ك” olarak okunması yanlışları ülkemizde bazı bölgelerde halen mevcuttur. Örnekleri ile bu tür yanlışların sayısını artırmak mümkündür. Ancak bu, çalışmanın hacmini aşacaktır. Bu şekildeki yanlışların bazısı belli yörelerde, özellikle o yörenin konuşması ve folklorik yapısına bağlı olarak; bazısı da daha geniş bir coğrafyada olabilir. Önemli olan, yanlışların düzeltilmesi doğrultusunda gayret gösterilmesidir. Bu da ancak okuma konusunda mahir birinin gözetimi ve denetimi ile olabilir. Fakihler de buna işaret etmek üzere, kişinin gayret gösterdiği sürece kıldığı veya kıldığı namazının kabul olacağına, yanlışlarını düzeltmeden gayretini terk ettiğinde ise günaha gireceğine vurgu yapmaktadırlar.

84 et-Tahtâvî, *age*, s. 193-194.

85 Bu tespit bize aittir.

86 Konu ile ilgili geniş bilgi için bakınız: Yaşar Kurt, “Fatıha Suresi ve Kıraati”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 9, Sayı:24 (Yaz 2005), s. 161.

87 İbnü'l-Hümâm, *age*, s. I, 281-283; et-Tahtâvî, *age*, s. 193-194.

88 et-Tahtâvî, *age*, s. 193-194.

Bunun yanında makam yapmak düşüncesiyle kıraate bazı ilaveler yapmak da doğru değildir. Çünkü bu durumda makama riayet edeceğim diye harekeye bazen ilaveler yapılmaktadır. Harf veya harekede yapılacak olan bu ilaveler manayı bozacak derecede olursa namaz bozulur.⁸⁹

Hanefî mezhebi, genel anlamda dini konularda daha bilgili olanın imamlığa daha çok layık olduğu görüşündedir. Ancak âlim kimseye öncelik verilmesi, kıraatin ihmali gerekliliği kılmaz. Kıraatte yanlış olan kimseler gece gündüz bu eksikliklerini düzeltmek için gayret etmeleri gerekir. Bu bilgiler ışığında, dinî konularda bilgili, bunun yanında kıraati düzgün olanın imamete daha layık olduğu sonucu çıkarılabilir ki, matlup olan da bu olsa gerektir.

2- Maliki mezhebi:

Malikî mezhebi, Fatiha suresi okunmadan kılınan namazın kabul olmayacağı görüşündedir.⁹⁰ Ancak imama uyan kimseye kıraat gerekmez. İmamın kıraati, ona uyanların kıraati yerine geçer.⁹¹

Malikî mezhebi kıraat konusunda şu görüşlere yer vermektedir. Kur'ân'ı güzel okuyamayan kimse, Fatiha suresini tefrik edemeyen kimsedir. Kıraat ve fıkıh konularında bilgisiz olan birine, bu konularda ilim sahibi birinin uyması durumunda namazı sahih olmaz. Ancak ümmî birinin uyması durumunda namazı sahihtir.⁹² Maliki mezhebi fatihatsız namaz olmaz hadisini esas aldığı için, imamlık konusu işlenirken de Fatiha suresinin okunması konusuna özellikle yer vermektedir. Mezhebe göre Fatiha suresini iyi okuyamayanın, imkân bulduğunda onu öğrenmesi ve bu durumda iken imamlık yapmaması gerekir.⁹³

Malikî mezhebinin lahn konusundaki görüşleri şöyledir. Lahn (okuyuşta hata yapmak) mutlak surette mi, yoksa sadece Fatiha'ya mı aittir? Namazda Fatiha suresinde hata yapmakla, diğer surelerde hata yapmak arasında bir fark var mıdır? Bu sorulara verilen cevap:

89 Mağnisî, Mahmud b. Hasan, *Terceme-i Cezerî*, Dârü't-Tıbaati'l-Âmire, İstanbul 1280, s. 147; Eskicizâde, *age*, s. 24; 141; Hamza Miskin, *age*, s. 59; Şeyhzâde, *age*, s. 43.

90 Malik b. Enes, *Muvatta'*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, I-II, Mısır ts., I, 84; İbn Abdilber en-Nemeri, *et-Temhid*, Vizaretü Umumi'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, I-XXII, Mağrib 1387, XI, 31; İbn Abdilber en-Nemeri, *el-Kâfi*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1417, s. 40.

91 Mevâk, Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Abderi, *et-Tâc ve'l-iklâl (Mevahibü'l-celîl kenarında)*, Daru'l-Fikr, I-VI, Beyrut 1398, I, 514; en-Nefrâvî, Ahmed b. Ğanîm, *Fevâkihü'd-Devvânî*, Daru'l-Fikr, I-II, Beyrut 1415, I, 178.

92 Salih Abdüssemi', *es-Semeru'd-Dâni şerhu risâleti'l-Kayravâni*, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut ts., s., 103.

93 Halil b. İshak el-Cüdi, *Muhtesar*, thk. Ahmed Ali Harekat, Daru'l-Fikr, Beyrut 1415, s. 29.

İmama uyan kimsenin namazı, imamın Fatiha'da yapacağı yanlış ile bozulur, bunun dışında yapacağı yanlış ile bozulmaz şeklindedir.⁹⁴ Kıraati düzgün olanın namazı, güzel okuyamayan bir kişinin arkasında bozulur. Bu, o namazı terk etmekten daha ciddi bir kusurdur.⁹⁵ Lahn ile okuyan kimsenin arkasında güzel okuyan biri varsa, bu kişi namaz kıldırımdan men edilir. Böyle biri imam olursa, namazı bozacak bir yanlış olmazsa, arkasındakilerin namazı iade etmesi gerekmez.⁹⁶

Bir kişi, Fatiha'dan başka okuyacağı sureler içinde lahn yaptığı sureler varsa onları terk eder. Lahn yapmadığı sureleri okur. Hepsini lahn ile okuyorsa, okumayı terk eder. Çünkü lahn ile kıraat caiz değildir. Böyle bir okuma kıraat sayılmaz. Bu şekilde okuyan kimse kıraati yerine getirmekten aciz biri olarak kabul edilir.⁹⁷ Bunun yanında lahn-ı hafî ile okuyan kimsenin namazı bozulmaz. Ancak doğrusunu okumaya kudreti olduğu halde kasten lahn-ı hafî ile okursa namazı bozulur.⁹⁸

Görüldüğü gibi bu açıklamalar, daha önce izah etmeye çalıştığımız gibi lahn konusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Fakihler lahn ile okunan kıraatin geçersiz olduğuna hükmetmektedirler. Yapılan yanlışın lahn-ı celî veya lahn-ı hafî olduğunun tespitini bu sahanın uzmanı bilebilir. O nedenle tek başına namaz kılanlar için gerekli olduğu gibi özellikle imamet hizmetinde bulunanlar, kendilerini açık hatadan koruyacak yanlışlardan sakınmaları gerekir. Bu da eksiklerin tespiti ve giderilmesi için sahanın uzmanı nezaretinde yapılacak çalışmalarla halledilebilir.

Malikî mezhebi, farz olan kıraatin Fâtiha suresi ile yerine geleceğini kabul ettiği için sadece bu suredeki okuma hatalarına yer vermektedir. İmam, Fatiha suresini okurken “إِيَّاكَ نَعْبُدُ” ve “أُنْعِمْتَ عَلَيْهِمْ” ayetlerindeki “إِيَّاكَ” deki “يَا”yi “ك”; “أُنْعِمْتَ” deki “ت” yi “ت” şeklinde okursa, mana bozulduğu için namazı bozulur. Ancak “الْحَمْدُ” deki “د” yi “ر”; “اللَّهُ” deki “هـ” yi “هـ” şeklinde okursa mana bozulmadığı için namazı da bozulmaz.⁹⁹ Ancak böyle birinin arkasında namaz kılmak mekruhtur. Kılındığında ise iadesi gerekmez.¹⁰⁰

94 Halil b. İshak el-Cündî, *age*, s. 40; el-Hattâb, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdurrahman, *Mevâhibu'l-celîl li şerhi Muhtasari Halîl*, Daru'l-Fikr, I-VI, Beyrut 1398, II, 99; ed-Derdîr, Ebu'l-Berakat Ahmed b. Muhammed, *eş-Şerhu'l-kebir (ed-Desûkî'nin Hâşiyesi ile)*, thk. Muhammed Aliş, Daru'l-Fikr, I-IV, Beyrut ts., I, 329.

95 el-Hattâb, *age*, II, 101.

96 Mevâk, *age*, II, 99; ed-Desûkî, Muhammed Arafe, *Hâşiyeye ed-Desûkî*, thk. Muhammed Aliş, Dâru'l-Fikr, I-IV, Beyrut ts., I, 238.

97 ed-Desûkî, *age*, I, 236.

98 el-Hattâb, *age*, II, 103.

99 el-Hattâb, *age*, II, 100; ed-Derdîr, *age*, I, 329; Mevâk, *age*, II, 99.

100 Mevâk, *age*, II, 99.

Bunun yanında Arap olanla olmayan arasındaki dil farkı ve telâffuzdaki zorluklardan dolayı bazı kolaylıklar getirilmiştir. Hz. Peygamber döneminde bazı Arap kabilelerine, Kur'ân'ın belli kelimelerini kendi lehçeleriyle okumaları konusunda müsaade edilmesi buna en güzel örnektir.¹⁰¹ Namazda Kur'ân okunması konusunda da Arap olanla Arap olmayan aynı şekilde kabul edilmemiş, Arap olmayanların bu dildeki bazı harfleri telâffuzda zorluk çekeceği, dolayısıyla biraz daha mazur görülmeleri gerektiği doğrultusundaki görüşlere yer verilmiştir. Hatta bu görüşü desteklemek için Arap olmayan birinin, Kur'ân'ı yanlış okumasına rağmen Hz. Peygamberin "Okuduğun doğrudur" dediğine dair rivayete de yer verilmektedir.¹⁰² Bununla birlikte Arap olmayan kimseler ile bazı bedevi Araplar, erkek ve kadın köleler ve doğru okumaya zaman bulamayan kimseler, yanlış yaparlarsa tek başlarına kıldıklarında namazları sahihtir. Ancak bir cemaate imammetleri caiz değildir.¹⁰³

Malikî mezhebi genel manada imam olacak kimselerin şu eksiklerden uzak olmaları gerektiği görüşündedir. Yabancı veya bunun dışında hangi sebeple olursa olsun bazı harfleri yerinden çıkaramayan, harfleri düzgün okuyamayan veya "ل" harfini peltek "ت", "ر" harfini de "ل" olarak okuyan kimsenin imameti mekruhtur.¹⁰⁴ Ayrıca nûnun sükûnu, tenvin, "ي" ve "و" harflerini güzel yapamayan kimsenin arkasında namaz kılmak da mekruhtur. Çünkü bu kimse, hiçbir kimsenin yapmadığı bir okuma ile icma geleneğini bozmuştur.¹⁰⁵

Fatiha'daki "ض" harfini "ط" harfi olarak okuyan kişi hakkında farklı iki görüş vardır. Birinci görüşe göre, bu şekilde okuyan kimsenin namazı sahihtir. Ancak bu konuda, eksikliğini bildiği halde kasten gayretini terk etmemesi ve gayret gösterdiği halde bu harfleri yapmakta aciz kalması kaydıyla buna cevaz verilmektedir. İkinci görüşe göre bir kişi, Fatiha suresinin sonundaki "ض" harfini "ط" şeklinde okursa namazını iade etmesi gerekir.¹⁰⁶ Bir diğer görüş de; Fatiha'da yanlış olan kimsenin imam olmasına izin verilmez veya böyle birinin imameti mekruhtur. Birincisi itimat edilen görüştür. Bu durumda ona uymak geçersizdir.¹⁰⁷ Bu konuda bir diğer görüş; Fati-

101 "طَعَامُ الْأَيْمِ", Duhân, 44/44, âyetinde "الْأَيْمِ" kelimesini dili dönmediğinden dolayı okuyamayana aynı manaya gelen "الْفَاجِرِ" kelimesini okumasına müsaade edilmiştir (et-Taberi, Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kurân*, Daru'l-Fikr, I-XXX, Beyrut 1405, XXV, 131; ez-Zerkeşi, Muhammed b. Bahadır, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fikr, I-IV, Beyrut 1391, I, 222; ez-Zürkânî, *age*, I, 132.)

102 Mevvâk, *age*, II, 99.

103 el-Hattâb, *age*, II, 102-103.

104 ed-Derdîr, *age*, I, 333.

105 el-Hattâb, *age*, II, 103.

106 el-Hattâb, *age*, II, 101.

rumda ona uymak geçersizdir.¹⁰⁷ Bu konuda bir diğer görüş; Fatiha'da yanlış olan kimsenin arkasında namaz kılanın, kıldığı namazı iade etmesi gerektiği yönündedir. Bununla birlikte imamla, imama uyan kimse okuma bakımından birbirine eşitse o zaman bir şey gerekmez.¹⁰⁸

Bu konuda farklı bir görüş daha söz konusudur. Arap olmayan biri "ض" harfini "ظ" harfi ile okur veya peltek biri "ر" harfini "غ" harfini andırır şekilde okursa bu kişinin imameti sahihtir. Çünkü bu durumda mana bozulmamakta, harfte bir eksiklik olmaktadır. Ancak kendisinin dışında daha güzel okuyan biri varsa o zaman imamete geçirilmez. Buna rağmen imam olursa onun ve ona uyanların namazı geçerlidir. Çünkü yaptığı yanlış namazını bozamaz.¹⁰⁹

Burada belirtilen husus, "ض" veya "ر" harflerindeki eksikliğin namazı bozmasını gerektirecek kadar eksik olmamasıdır. Bu olsa olsa aynı seviyede okuyan kişilerden birinin imamete geçmesini ifade eder. Yoksa daha önce de ifade edildiği gibi mezhebin kabul ettiği görüş, Fatiha suresinde yanlış olan kimsenin imamlık yapmasının caiz olmayacağıdır. Bunun yanında Arap olmayan kimselerin, bu dildeki bazı harfleri telâffuzdaki zorlukları göz önüne alınarak meselenin biraz daha yumuşatıldığını söyleyebiliriz.

Malikî mezhebi kıraatte Fatiha suresini esas aldığı için, bu surede yapılacak yanlışlarla namaz bozulur. Fatihada yanlış olan kişi, hatasını düzeltinceye kadar imamlık yapamaz. Ancak gayret gösterir, buna rağmen doğru okumakta aciz kalırsa kılacağı namaz sahihtir. Pelteklik, kekemelik gibi özürlü olanlar veya fatihanın dışındaki bazı harfleri telaffuz edemeyen kişilerin imameti ise mekruhtur. Arap olmayanlarla bazı bedevi Araplar, Arapça'daki bazı harflerin telaffuzundaki zorluktan dolayı tek başlarına kılacakları namaz sahihtir. Ancak bir cemaate imam olmaları caiz değildir.

3- Şafî mezhebi:

Şafî mezhebine göre imamlığa en çok layık olan, kıraati en düzgün ve en çok fıkıh bilgisine sahip olandır. Bu konuda, Abdullah b. Mesûd'un (ö. 31/651) Hz. Peygamberden, "Allah'ın kitabını en düzgün okuyan ve en çok kıraati olan kimse bir cemaate imam olsun" hadisi delil gösterilir. Bu hadiste ifade edilen kıraati çok olandan kasıt şudur. Sahabe hakkında çok yeri ezbere biliyor demek, daha çok fıkıh bilgisine sahip kimse demektir. Çünkü onlar ayetleri okuyup manasını anlayıp, hükümlerini bildikten sonra diğer ayetleri ezberlemeye geçiyorlardı. Namaz da ancak kıraat ve fıkıh ile sahih olur.

107 ed-Desûkî, *age*, I, 239.

108 Mevâk, *age*, II, 99; el-Hattâb, *age*, II, 101.

109 el-Hattâb, *age*, II, 100; ed-Derdir, *age*, I, 329.

Kıraati ve fikhı iyi olan diğerlerine tercih edilir. İki kişiden biri fikhı diğeri de kıraat yönünden bilgili olsa, fakih diğerine takdim edilir. Çünkü namazda içtihadı ihtiyaç duyulan birçok durum söz konusudur.¹¹⁰ İmam Şafii'nin (ö. 204/819), namazda daha çok bilgi sahibi olanı takdim etmesi, namazın caiz olmasının daha çok bilgili olmayı gerektirmesindedir.¹¹¹

Şafii, imamlığa tercihte yer verilen, "kıraati daha düzgün olan, ondan sonra daha çok fikhı bilgisine sahip olan" hadisinin "daha çok fikhı bilgisine sahip olan, ondan sonra daha düzgün okuyan" şeklinde farklı bir varyantını rivayet ederek, görüşünü de bunun üzerine bina etmektedir.¹¹²

Arapçayı düzgün telâffuz edemeyen kimsenin imameti başlığı altında Şafii şu görüşlere yer vermektedir. Arapçayı düzgün telâffuz edemeyen veya lahn (yanlış) telâffuz eden bir kimse, Fatiha'yı düzgün okur ya da manayı bozmayacak şekilde yanlış yaparsa kendisi ve arkasındakilerin namazı caizdir. Eğer Fatiha'da namazı bozacak bir şekilde yanlış okursa, arkasındakilerin namazı caiz değildir. Fatiha'dan başka bir yeri güzel okuyamıyorsa, güzel okuyamadığından dolayı kıraatsız namaz kılan kimsenin namazının kabul olacağı gibi bu kimsenin de namazı kifayet eder. Aynı şekilde Fatiha'dan bir lafzı, ondan başka daha güzel okuyamadığı için yabancı bir kelime ile okursa; onunla birlikte okusun veya okumasın böyle kimsenin arkasındakilerin namazı caiz değildir. Ancak böyle bir kimseye uyulursa Fatiha'yı birlikte okurlar da onun dışında Kur'an'dan bir yeri, başka bir dilde okurlarsa bu kimsenin ve arkasındakilerin namazı geçerlidir. Bir kişi kıraati murat eder de yabancı bir dilde telâffuz eder, yanlış yapar ve bununla kıraati kastederse namazı bozulur. Ona uyan kimselerin de namazı bozulur. Bozulduğunda namazdan çıkarlar da yeniden kılarlar veya tek tek kendi başlarına kılarlarsa namazları geçerlidir.¹¹³ Bir kimse Fatiha veya başka bir yeri yanlış okur da ma-

110 eş-Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Dâru'l-Marife, I-VIII, Beyrut 1393, I, 158; Ebu İshak eş-Şirâzi, *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, I-II, Beyrut ts., I, 98-99; Ebu İshak eş-Şirâzi, *et-Tenbih*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1403, s. 38-39; Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vesit*, thk.: Ahmed Muhammed İbrâhîm-Muhammed Muhammed Tâmur, Dâru's-Selâm, I-VII, Kâhire 1417, II, 228; eş-Şâfi (Kaffal), Muhammed b. Ahmed, *Hilyetü'l-ulemâ*, Müessesetü'r-Risale, I-III, Beyrut 1400, II, 177; Ebu Zekeriyya en-Nevevî, *el-Mecmu'*, Daru'l-Fikr, I-IX, Beyrut 1996, IV, 243; el-Heytemî, Ahmed b. Hacer, *el-Menhecû'l-kavîm*, s. 340; Hatîb eş-Şirbînî, *el-İkna'*, Dâru'l-Fikr, I-II, Beyrut 1415, I, 166; el-Büceyrimî, Süleyman b. Ömer, *Hâşiye el-Büceyrimî*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Diyarbakır ts. I, 314; el-Hadramî, Abdullah b. Abdurrahman, *el-Mukaddime*, thk. Macid el-Hamevî, ed-Dâru'l-Muttehide, Dimaşk 1413, s. 98; en-Nevevî, Muhammed b. Ömer, *Nihâyetü'z-zeyn*, Daru'l-Fikr, Beyrut ts., s. 131.

111 el-Büceyrimî, *age*, I, 314.

112 eş-Şafii, *age*, I, 158.

113 eş-Şafii, *age*, I, 166.

na bozulmazsa namazı caizdir. Ancak bu haliyle imam olması mekruhtur.¹¹⁴

Kıraatte Fatiha suresini esas aldığı için Şafî mezhebinde sadece bu suredeki yanlışlara işaret edilmektedir. Bir kişi kıraatinde, “الْحَمْدُ لِلَّهِ” deki “ه” yi “هـ”; “تَعْبُدُ” deki “ب” yü “بـ” şeklinde manayı bozmayacak şekilde lahn (hata) yaparsa kendi namazı da, ona uyanların namazı da sahihtir. Ancak böyle birinin imamlık yapması mekruhtur. Bir kimse, “الْعَمَّتْ” deki “ت” yi “تـ” veya “تـ”; “إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ” deki “ط” yi “طـ” veya “طـ” şeklinde okursa mana bozulduğu için namazı batıl olur. Ayrıca bir kişi, dili güzel okumaya yatkın olur ve öğrenmeye imkânı da olursa bunu yerine getirmesi gerekir. Güzel okumaya kabiliyeti olur da vakit dar olursa namazını böyle kılar. Ancak kendisine uymak caiz değildir.¹¹⁵

Fatiha suresinin birinci bölümünü güzel okuyan kimse, ikinci bölümünü güzel okuyamıyorsa ona uyulmaz. Çünkü Fatiha suresinin bazısını güzel okuduğu için ümmidir.¹¹⁶ Ümmî, bir harfi mahrecinden çıkarmada aciz kalarak bozan veya Fatiha’da şeddeli bir harfi sakin harf gibi okuyarak bir harfi ihlal eden kimsedir. Sâkin harfi şeddeli yaparak harfin şeklini bozan kimse de böyledir. Mesela “مَالِكٌ” kelimesini “مَالِكٌ” şeklinde hem “ل” hem de “ك” harfini şeddeli okuyan kimse böyledir. Dişlerinin arasındaki açıklıktan dolayı harfleri şeddeli okuyan kimse de aynı şekilde ümmîdir. Mesela “مُسْتَقِيمٌ” kelimesindeki “س” veya “ت” harflerini “مُسْتَقِيمٌ” veya “مُسْتَقِيمٌ” şeklinde şeddeli okuyan kimse böyledir.¹¹⁷

İki kişi birlikte olur da, bunlardan her biri Fatiha’nın bir kısmını güzel okursa; her ikisinin de güzel okudukları yer aynı ise birinin diğerine imameti caizdir. Veya bu iki kişiden biri Fatiha’nın birinci kısmını diğeri de ikinci kısmını güzel okuyorsa birbirlerine imam olmaları caizdir. Çünkü her ikisi de Fatiha’nın bir kısmını güzel okuyor, diğeri kısmını güzel okuyamıyor. Dolayısıyla birinin diğerine bir üstünlüğü söz konusu değildir.¹¹⁸ Ayrıca Fatiha’yı ezberlemeyip onun dışında yedi ayet ezberleyen kimse, sadece Kur’ân’dan hiçbir şey bilmeyen kimseye imam olabilir.¹¹⁹

114 eş-Şafî, *age*, I, 109-110; el-Mâverdî, *el-İkna’*, yy. ts., s. 46; eş-Şâşi, *age*, II, 100; Hatib eş-Şirbîni, *Müğni’l-muhtâc*, I, 240.

115 en-Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 350; en-Nevevî, *el-Mecmu’*, IV, 233, 235; Zekeriyâ el-Ensâri, *Fethu’l-vehhâb*, I, 111; Hatib eş-Şirbîni, *Müğni’l-muhtâc*, I, 239; en-Nevevî, Muhammed b. Ömer, *Nihâyetü’z-zeyn*, s. 127-128.

116 Gazzâlî, *el-Vesît*, II, 227.

117 Hatib eş-Şirbîni, *Müğni’l-muhtâc*, I, 239; en-Nevevî, Muhammed b. Ömer, *age*, s. 127.

118 en-Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 349-350; en-Nevevî, *el-Mecmu’*, IV, 233, 235; Hatib eş-Şirbîni, *Müğni’l-muhtâc*, I, 239.

119 en-Nevevî, *el-Mecmu’*, IV, 234.

Peltek veya kekeme kişiler de ümmî gibi mütalaa edilir. “س” harfini peltek “ث”; “ز” harfini “ع” harfi ile değiştiren peltek ve dilinin gevşekliğinden dolayı idğamları yapamayan kişiler böyledir. Mesela, “مُسْتَقِيم” deki “س” harfini peltek “ث” ile; “غَيْرُ الْمَغْضُوبِ” deki “غَيْرَ” yi “غَنَعَ” şeklinde değiştiren kimse de aynı şekilde değerlendirilir. Bunun yanında “مُسْتَقِيم” deki “س” harfini peltek “ث” veya “مُرْتَقِيم” şeklinde keskin “ز” ile okumak arasında bir fark yoktur. İkisi de yanlıştır. Peltek okuyan kimse, öğrenmeye imkânı olur da fırsat bulduğunda öğrenmezse namazı geçersiz olur. Çünkü okuduğu Kur’ân değildir. Böyle bir kişi vakti dar olur da öğrenmeye imkân bulamazsa namazını böylece kılar. Ancak böyle kimseye uyulmaz.¹²⁰

Güzel okuyamayan bir kişi, çalışır da okuyuşu anlaşılır bir halde olmazsa, daha fazlasını yapmaya güç yetiremeyeceğine kanaat getirdiğinde namazı geçerlidir. Ancak böyle birinin imam olması mekruhtur. Aynı şekilde telâfüzdaki özründen dolayı “ف” harfini tekrar eden veya “قَا”, “قَا” diye “ف” harfinden sonra hemze getirerek okuyan; “ت”, ve “و” harflerini tekrar ederek okuyan pepe veya kekemenin imameti mekruh olmakla birlikte caizdir. Ancak böyle kişilerin imam olmaları daha iyidir. Eğer tek başlarına kılarlarsa kiraatleri yeterli olur.¹²¹

Peltek kişi hakkında; öğrenmeye imkânı olur da fırsat bulduğunda öğrenmezse namazının geçersiz olacağı, vakti dar olur da öğrenmeye imkân bulamazsa namazını böylece kılabilceği, ancak böyle kimsenin imam olamayacağı ile ilgili, daha önce yapılan değerlendirmelere zemin sağlayan görüşler burada da geçmektedir. Şafiî mezhebinde de, peltek ve kekeme kişilerin fırsat bulduklarında okumadaki eksikliklerini gidermeleri ile ilgili bilgilere yer verilmesi, bu tür özrü olanların çalıştıklarında yanlışlarını düzeltebileceklerine işaret etmektedir.

Kiraati güzel olan birinin, dilini düzgün okumaya alıştıramayan veya dili düzgün okumaya yatkın ancak öğrenmeye imkân bulacak kadar bir zaman geçirmeyen bir ümmînin arkasında namaz kılınabileceğine de yer verilmektedir. Çünkü böyle birinin namazı, ne su ne de toprak bulamayan kimsenin kıldığı namaz gibidir. Ancak zamanı olur ve dili düzgün okumaya yatkın olur da öğrenmeyi terk ederse hiç şüphesiz ona uymak sahih değildir.¹²²

120 Ebu Zekeriyya en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, el-Mektebetü'l-İslâmî, I-XII, Beyrut 1405, I, 349-350; Ebu Zekeriyya en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, Daru'l-Marife, Beyrut ts., I, 17; Ebu Zekeriyya en-Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 233; Ebu Yahya, Zekeriyya el-Ensârî, *Menhecü't-tüllâb*, Dâru'l-Marife, Beyrut ts., s. 15-16; Hatîb eş-Şirbînî, *Müğni'l-muhtâc*, I, 240; en-Nevevî, Muhammed b. Ömer, *Nihâyetü'z-zeyn*, s. 127.

121 en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 350; en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, I, 17; en-Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 242; Zekeriyya el-Ensârî, *Fethu'l-vehhâb*, I, 111; Zekeriyya el-Ensârî; *Menhecü't-tüllâb*, s. 16; Hatîb eş-Şirbînî, *Müğni'l-muhtâc*, I, 239.

122 en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 350; en-Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 233.

Zamanı olan birinin okumadaki yanlışlarını düzeltmek konusunda gayret gösterdiğinde kendisinin ve ona uyanların namazının kabul olabileceği, imkânı olur da eksikliğini düzeltmezse kıldıracağı namazın sahih olmayabileceği ile ilgili görüşlere Hanefî mezhebinde de yer verilmektedir. Bu durum, imamlık yapan kişilerin Fatıha suresi gibi özellikle namazlarda okudukları sureleri, kıraat konusunda ehil olan kimselerin nezaretinde yeniden gözden geçirmeleri, hataları varsa onları düzeltmeleri veya düzeltme konusunda sürekli gayret göstermelerine işaret etmesi bakımından önem arz etmektedir.

Şafî mezhebine göre, Kur'ân'ı güzel okuyan kimse, ümmînin arkasında namaz kıldığında imamın ve onun gibi ümmîlerin kıldıkları namazı kabul olmakla birlikte ona uyan kârinin namazı geçersiz olur.¹²³ Bunun yanında güzel okuyan bir kişi, "ك" ile "ق" harflerini tam olarak birbirinden ayırt edemeyip, bu iki harfin okunuşunda tereddüdü olan kimsenin arkasında namaz kılması kerahetle caizdir.¹²⁴

Şafî mezhebi Fatıha suresinin okunması konusuna özellikle yer vermektedirler. Bunun yanında okuyucuların yaygın olarak yaptıkları bazı yanlışlara da işaret edilmektedir. Günümüzdeki okuyucuların da yapmaya devam ettikleri bu yanlışlara yer vermek istiyoruz. "Şeddeli harflerin telâffuzunda sakın harfin gösterilmesi (izhar) uygundur. Bu özellik namazı bozamaz. Ancak şedde, yapılışına uygun bir şekilde (sükûn halinde harflerin sıfatları göz önüne alınarak) ve kıraat erbabının belirlediği ölçüler içinde en güzel şekilde kısa tutulmalıdır. Fatıha'yı okurken bazı okuyucuların haddi aşarak yaptığı gibi, her bir kelimeyi diğerinden ayırarak okumayı bir şart olarak görmek doğru değildir. Bilakis bu şekilde okuma, acizlik ve bu işi becerememezlik olarak kabul edilir. İnsanlardan bazısı tertil ile okuyacağım diye harflerin üzerindeki vurguda aşırıya giderek bir kelimeyi iki kelime şeklinde okurlar. Mesela, "نَسْتَعِينُ" kelimesindeki "س" ile "ت" harflerinin arasını ayırarak; "نَسْ" deyip durup ondan sonra "تَعِينُ" diye okumak caiz değildir. Çünkü "نَسْتَعِينُ" bir kelimedir. Aynı şekilde Fatıha'da "يُؤْمِرُ", "يُؤْمِرُ", "يُؤْمِرُ", besmelede "مَلْ", "هَرْ", "نَرْ" şeklinde kelimeleri bölerek okumak da caiz değildir. Dolayısıyla bir kelimedeki takti' (kıraatten tamamen ayrılmak), fasl (ara vermek) veya vakf (okumaya tekrar başlamak niyetiyle sesi kesmek) şeklindeki okuyuşlara ihtimal vermemek gerekir. Tertil üzere okumadaki geçerli ölçü, harfi yerinden çıkarmak, sonra vakfetmeden hemen ondan sonraki harfe geçmektir."¹²⁵ Kelimeleri bu şekilde bölerek okuma örneklerinin yanlışlığı sadece Fatıha suresi için değil, Kur'ân'ın bütünü için geçerlidir.

123 en-Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 234.

124 en-Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 235.

125 ed-Dimyâtî, *age*, I, 141; Hamza Miskin, *age*, s. 61.

Kur'ân'ı tertil üzere okumak, harfleri ve kelimeleri birbirine katarak teenni ile okumakla olur. Harflerin arasını açarak okumak veya yeri geldiğinde vakfetmemek tertil değildir. Bazı okuyucuların daha iyi okuyacağını düşüncesi ile yaptığı gibi, harfin harekesini işmam (yok mesabesinde) veya ihtilâs (harekeyi üçte iki kuvvetinde) ile okumakla da tilâvet güzel olmaz. Güzel okuma; kıraat ve tecvit kitaplarında esasları belirlenen ve bu sahada temayüz etmiş kimselerin öğrettiği şekilde okumakla mümkündür.

Şafii mezhebine göre namaz, kıraat ve fıkıh ile sahih olur. Kıraati ve fıkıhı iyi olan diğerlerine tercih edilir. Ancak biri fıkıh diğeri kıraat yönünden iyi olursa; namazda içtihada duyulan ihtiyaç daha çok olduğundan, daha bilgili olan daha güzel okuyana tercih edilir. Kıraatte Fatıha suresi esas alındığı için mezhebe göre, bu surede yapılacak yanlıştan dolayı namaz bozulur. Peltek, kekeme veya bazı harfleri telaffuz etmekte zorluk çeken kimselerin kıldıkları namaz kerahetle caizdir. Böyle kişilerin eksikliklerini düzeltmek konusunda gayretleri olduğu sürece namazlarının kabul olabileceği, gayretlerini terk ettiklerinde ise günahkâr olacaklarına da yer verilmektedir.

4- Hanbelî Mezhebi:

Hanbelî mezhebine göre imamlığa en çok layık olan, kıraati en güzel olan ve en çok fıkıh bilgisine sahip olan kimsedir. Sonra kıraati en iyi olan fakih getirilir. Daha sonra fakih olmasa da namazın ahkâmını bildiğinde kıraati daha iyi olan gelir. Sonra namazın fıkıhını bilmeyen ancak kıraati düzgün olan kimse takdim edilir. Kıraati olmamakta eşit olurlarsa namazın hükümlerini en iyi bilen öne geçirilir.¹²⁶

Kıraati düzgün ve fıkıh bilgisi yeterli olanın diğerlerine tercih edilmesi konusunda ihtilaf yoktur. Bunun dışındakiler hususunda ihtilaf söz konusudur. İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), kıraati düzgün olanı diğerlerine tercih etmiştir.¹²⁷ Kıraati düzgün ve ezberi daha çok olanın imamete geçirilmesi, kıyamda durmaya gücü yetenin kıyamda durmaya güç yetiremeyene takdim edilmesi gibidir.

126 Ebu'l-Kâsım el-Hirâki, *el-Muhtesar*, thk.: Züheyr eş-Şâviş, el-Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut 1403, s. 32; Muvaffakuddin İbn Kudâme el-Makdisî, *Umde fi'l-fikhi'l-Hambeli*, Mektebetü't-Tarafeyn, Taif ts., s. 22; İbn Kudâme, *el-Müğni*, Daru'l-Fikr, I-X, Beyrut 1405, II, 3-8; İbn Teymiyye, *el-Muharrar fi'l-fikh*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad 1404, I, 105; el-Kermî, Merî b. Yusuf, *Delilü't-tâlib*, el-Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut 1389, s. 44; Şemseddin İbn Müflih, *el-Furu'* (*Merdavi'nin Tashihu'l-furu ile*), thk.: Ebü Zehrâ Hazım el-Kâdi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-VI, Beyrut 1418, II, 3-4; el-Buhûti, Mansur b. Yunus, *er-Ravdü'l-murbi'*, Mektebetü'r-Riyadi'l-Hadise, I-III, Riyad 1390, I, 246; el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kuna' an metni'l-ikna'*, Dâru'l-Fikr, I-VI, Beyrut 1402, I, 471-472; İbn Düveyyan, İbrahim b. Muhammed, *Menâru's-sebül*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad 1405, I, 122.

127 İbn Kudâme, *el-Müğni*, II, 3, 5.

Yanlığı az, kıraati daha düzgün olan, ezberi daha çok olana tercih edilir.¹²⁸ Kıraati düzgün olan kimse sessiz namazlarda okuyanın durumunu bilmediği için kıldığı namaz sahihtir. Çünkü bilinen bir uygulama olarak kıraati düzgün olan imamete geçirilir.¹²⁹ Hz. Peygamber'in, "En güzel okuyan cemaate imamlik eder" dedikten sonra Hz. Ebu Bekir'i namaz kıldırmak için yerine geçirmesi (istihlaf), onun, kavminin en güzel okuyanı ve en bilgili kimse olduğunun delilidir.¹³⁰

Hanbeli mezhebi imamet meselesinde Hz. Peygamber'den nakledilen; "Bir topluluğa Allah'ın kitabını en güzel okuyan imam olsun. Kıraatte eşit olunursa sünneti en iyi bilen kimse olsun" hadisini esas almıştır. Mezhebe göre Allah'ın kitabını en güzel okuyandan kasıt, Fatiha suresini güzel okuyan kimsedir. Bu nedenle, Fatiha'yı güzel okuyamayan veya ondan bir harfi yanlış okuyan kimsenin ümmî olduğu görüşüne yer verilmektedir. İki kişi olsa, bunlardan biri Fatiha suresini güzel okuyamazsa, diğeri Fatiha'nın dışında yedi ayeti güzel okursa ikisi de ümmîdirler. İkisinin arkasında da namaz olmaz. Fatiha'yı güzel okuyamayana göre, güzel okuyabildiği halde Fatiha'yı değil de bunun dışında yedi ayet ezberleyenin arkasında da namaz olmaz. İkisinin bilgisizlik seviyeleri eşit olur ya da birbirine bir üstünlükleri olmazsa bu durumda Fatiha'yı güzel okuyamayanın imamet-i caiz olur.¹³¹

Fatiha'yı güzel okuyamayan, ilk yarısını veya son yarısını ezberleyemeyen, iki harf olan idgâmı bir olarak okuyan, dış yapısının bozukluğundan dolayı harfleri yerinden çıkaramayan, hızlı okumadan dolayı bazı harfleri okumayan kimsenin imamet-i caiz değildir. Ayrıca okurken tertibe riayet etmeyen, "ر" harfini "ع" şeklinde peltek okuyan, "أَعْمَتُ" deki "ت" yi "ت", "يَاك" deki "ك" yi "ك", "أَهْدِنَا" yi "أَهْدِنَا" olarak manayı bozacak şekilde yanlış okuyan veya şeddeleri ihlâl eden kimse ümmî sayılır. Böyle birinin kıldıracağı namaz sahih değildir. Ümmî olan kimsenin tek başına kılacağı namaz, Fatiha'yı öğrenmeye çalışır da öğrenemezse caizdir. Öğrenmek için gayret göstermezse, sahih olan görüşe göre namazı bozulur. Çünkü vakit çıkmadan önce imkânı olan kimse (ümmî), Fatiha'yı öğrenmek için gayret göstermezse namazı sahih olmaz.¹³² Eğer yanlışını düzeltmeye gücü yeter de düzeltmezse, tek başına kıldığı namaz sahih olmayacağı gibi kendisine

128 İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 6.

129 İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 14.

130 el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kına*, I, 471.

131 İbn Kudâme, *Umde*, s. 23; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 15; İbn Teymiyye, *age*, I, 105; İbn Müflih, *en-Nüket*, II, 60; el-Buhûti, *er-Ravdü'l-mürbi*, I, 246, 252.

132 İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 183; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 287, 396; II, 15; Ebu'n-Neca, Musa b. Ahmed el-Makdisi, *Zâdü'l-müstekna*, Mektebetü'n-Nahdati'l-Hadise, Mekke ts., s. 52; İbn Müflih, *el-Furu*, II, 18; el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kına*, I, 480-481.

uyanların namazı da geçersiz olur.¹³³ Bununla birlikte bir kişi, “نَعْبُدُ” deki “د” yü “ن”; “نَسْتَعِينُ” deki “ن” yü “ن” şeklinde fethalı okursa mana bozulmayacağı için bir şey gerekmez.¹³⁴

Fatihadaki “ض” harfini “ط” şeklinde okuyan kişi, bir harfi başka bir harfle değiştirdiğinden dolayı ümmî gibidir ve bu şekilde okumakla mana da değişmektedir. Fasih okumadığı göz önüne alındığında imameti mekruhtur.¹³⁵ Mananın değiştiği göz önüne alındığında ise namazı sahih değildir.¹³⁶ İki harf arasındaki farkı bildiği ve yanlışını düzeltmeye kabiliyeti olduğu halde düzeltmezse, kendi namazı olmayacağı gibi ona uyan kimselerin de namazı geçersiz olur. Çünkü bu kişi, kudreti olduğu halde namazın bir rüknünü terk etmiştir.¹³⁷

Görüldüğü gibi Hanbelî mezhebi de kıraatte yanlış olan kişilerin, hatalarını düzeltmek için gayret göstermeleri gerektiğine yer vermekte, aksi takdirde kendilerinin de, imam oldukları cemaatlerin de namazlarının geçersiz olacağına vurgu yapmaktadır. Böylece bu görevi üstlenen kişilerin, hatalarını düzeltme doğrultusunda ne kadar hassas davranmaları gerektiği bir defa daha teyit edilmektedir.

Manayı bozmayacak bir yanlış yapan imam, farz olan kıraati yerine getirdiği için namazı sahih olur. Ancak böyle bir kimseyi imamete geçirmek mekruhtur. Manayı bozacak bir yanlış yaptığında; eğer bunu kasten yaparsa namazı bozulur, unutarak yaparsa bir kelimenin yerine başka bir kelime getirdiğinden dolayı mana bozulur. Kelamın doğru şekilde telâffuz edilmesine dikkat etmek gerekir. Bu, kişi için bir hikmettir. Farz olan kıraattaki eksiklik konusunda aciz olan kimsenin, kıraati yok demektir. Vakti olur da eksikliğini gidermezse namazı kabul edilmez. Bunun yanında farz olan kıraati kasten yerine getirmese namazı geçersiz olur.¹³⁸

Hanbelî mezhebine göre “ت” veya “ف” hâfilerini tekrar etmeden okuyamayan kekeme kimsenin arkasında namaz kılmak mekruhtur. Ayrıca “ض” veya “ق” harflerini fasih okuyamayan kimsenin imameti de mekruhtur. Yabancı yahut bedevî olursa o zaman namazı geçerlidir.¹³⁹ Kıraattaki hatalara örnek olması ve günümüzdeki okuyucular tarafından da yaygın şekilde yapılması bakımından Hanbelî fikhında ele alınan bazı değerlendirmeler şöyledir. Fatihâ’da on bir (besmele Fatihâ’dan bir cüz kabul edilmediğinden) şedde vardır. Bunlardan

133 İbn Kudâme, *el-Müğnî*, II, 15.

134 el-Buhûti, *Keşşâfû'l-kına*, I, 481.

135 İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 188; İbn Kudâme, *el-Müğnî*, II, 15; İbn Müflih, *el-Furu*, II, 11; el-Buhûti, *er-Ravdü'l-mürbi*, I, 254; İbn Duveyyân, *age*, I, 124.

136 İbn Müflih, *en-Nüket*, II, 77.

137 İbn Müflih, *en-Nüket*, I, 439; el-Buhûti, *er-Ravdü'l-mürbi*, I, 253.

138 İbn Müflih, *en-Nüket*, I, 74-75.

139 İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 188; İbn Kudâme, *el-Müğnî*, II, 15; İbn Müflih, *el-Furu*, II, 11; el-Buhûti, *er-Ravdü'l-mürbi*, I, 254; İbn Duveyyân, *age*, I, 124.

birini okumamak bir harfi terk etmek demektir.¹⁴⁰ Ayrıca şeddede, sakin harfin sıfatlarını gerektirdiği ölçüden fazla mübalağa (tutma) yapmak doğru değildir. Çünkü şeddede, bir tane sakin harf vardır. Bu harf fazla tutulursa, onun dışında bir tane daha harf ilave edilmiş olur.¹⁴¹ Harekeleri uzatmada da aşırılıktan sakınmak gerekir. Harekeler gerektiğinden fazla uzatıldığında, harf veya harfler ilave edilmesi durumu söz konusudur. Mesela “يَاكَ” deki “يَا” yı fazla uzatan, uzatma ölçüsünde harf ilave eder. Bu şekilde okuma alışkanlığı olan kimsenin, daha geniş ve daha genel mana ifade ettiği için “مَالِك” yerine “مَلِك” şeklinde okuması daha uygundur.¹⁴² Yukarıda belirtilen şekilde okuma hataları olan kişiler, eğer yanlışlarını düzeltemiyorlarsa ümmî sayılırlar. Ancak kendileri gibi kimselere imamlık yapabilirler.¹⁴³ Bunun yanında Kur’ân okumada çok yanlış yapanın (lehhan) imameti mekruhtur. Çünkü bu durumda harflerin bazısında eksiklik söz konusudur. Dolayısıyla bu şekilde okumak, sevabın da bir kısmının gitmesine sebep olur. Böyle kişilerin arkasında namaz kılmak caiz değildir.¹⁴⁴

Hanbelî mezhebi imamet meselesinde Hz. Peygamber’den nakledilen hadise itibar ederek daha düzgün okuyanı daha çok fıkıh bilgisine sahip olana tercih etmektedir. Kıraatte Fatıha suresini okumak farz olarak kabul edildiği için, bu surede yapılacak yanlışlara yer verilmiştir. Dolayısıyla mezhebe göre, Fatıha’yı güzel okuyamayan veya ondan bir harfi yanlış okuyan kimsenin imameti caiz değildir. Eğer yanlışını düzeltmeye gücü yeter de düzeltmezse, tek başına kıldığı namaz sahih olmayacağı gibi kendisine uyanların namazı da geçersiz olur. Manayı bozmayacak bir yanlış yapan imam, farz olan kıraati yerine getirdiği için namazı sahihtir. Ancak böyle bir kişiyi imamete geçirmek mekruhtur.

140 el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kına*, I, 338, 481.

141 İbn Kudâme, *el-Müğni*, I, 287; İbn Müflih, *el-Furu*, I, 365; el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kına*, I, 338, 481.

142 el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kına*, I, 339.

143 İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 183; İbn Kudâme, *el-Müğni*, I, 287; İbn Müflih, *el-Furu*, II, 12; İbn Müflih, *en-Nüket*, II, 76; el-Kermî, *age*, s. 46; el-Buhûti, *er-Ravdü'l-mürbi*, I, 253; el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kına*, I, 472, 481.

144 İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 188; İbn Müflih, *el-Furu*, II, 11.

Değerlendirme:

Kıraat ilmi, Kur'ân'ın doğru okunması bakımından önemli olması nedeniyle İslâmî ilimler içerisinde önceliğe sahiptir. Böyle olmasını bizzat Kur'ân istemektedir. Kur'ân'ın okunması, anlaşılması ve ibret alınması için kolaylaştırıldığı, gönüller onunla kuvvet bulsun diye tane tane okunduğu âyet-i kerîmelerde beyan edilmektedir. Hz. Peygamber de ashaba hem Kur'ân okumayı öğretmiş, hem de onların şahsında ümmetinin Kur'ân'ı öğrenmelerini tavsiye etmiştir. Ayrıca namazda okumanın ise daha faziletli olduğunu ifade etmiştir. Tilaveti ile ibadet ediliyor olması, Kur'ân'ın doğru okunması bakımından önemini daha da artırmıştır. Bu nedenle Müslüman toplumlarda çocuklara öğretilen ilk şey Kur'ân-ı Kerim olmuştur.

Namaz, İslam dininin temel ibadetlerinden biridir. Namazların cemaatle kılınması ise dinin şiar ve sembolleri arasında sayılır. Hz. Peygamberin ifa edip kavmine önderlik etmesi nedeniyle imamet, sâlih amellerin en hayırlılarından kabul edilmiştir. Hz. Peygamber'in ifadeleri ile imamlığa en çok layık olan, Kur'ân'ı en güzel okuyan kimsedir. Bu konuda çocuk veya kadın olması itibariyle de bir ayırım söz konusu değildir. Kıraatin namazın bir rüknünü ilgilendirdiği, diğer rükünlerin ifası için ilme ihtiyaç olduğu gerekçeleri ile Hz. Peygamber'in imamet için öncelik verdiği kıraat, Hanbelî mezhebi dışındaki mezhepler tarafından ikinci sıraya konulmuştur. Ancak bununla birlikte diğer mezhepler de, kıraatsiz namazı caiz görmemişlerdir. Bu nedenle namazlarda okunacak yerin doğru ve yanlışsız okunması büyük önem arz etmektedir. Hanefî dışındaki mezhepler farz olan kıraatin ancak Fatiha suresinin okunması ile mümkün olabileceğini kabul etmektedirler. Bunu göz önüne alan Maliki, Şafî ve Hanbelî mezhepleri, okuma hataları ile namazın bozulması konusunda sadece Fatiha suresinde yapılacak yanlışlara yer vermekle yetinmişlerdir. Hanefî mezhebi, kıraati genel manada kabul ettiği için Fatiha'da olabilecek yanlışlara işaret ettiği gibi bunun dışındaki surelere de yer vermiştir.

Kıraatteki yanlışlardan dolayı namazın bozulması meselesi "lahn-hata" kavramı ile ifade edilmektedir. Harfte, harekede ve sükûnda yapılacak olan yanlışlardan dolayı namazın bozulması ile alakalı mezheplerin genel kabulü, okumadaki yanlıştan dolayı mana bozulursa namazın da bozulacağı yönündedir. Maliki, Şafî ve Hanbelî mezhepleri, Fatiha suresini okumayı farz kabul ettikleri için, mana değişsin veya değişmesin bu surede yapılacak yanlışların namazı bozacağı görüşündedirler. Bu mezheplere göre, Fatiha suresinde yanlış olan kimse, geçimini teminden geri kalan vaktini bu suredeki yanlışlarını düzeltmeye ayırması gerekir. Gayretine rağmen yanlışını düzeltmezse; cemaat olur veya tek başına namazını kılar. Böyle bir kişi

imam olursa hem kendisi hem de ona uyanların namazı geçersiz olur. Bunun yanında bir kişi, Fatiha'dan başka surelerde lahn yaptığını biliyorsa onları terk eder. Lahn yapmadığı sureleri okur. Hepsini lahn ile okuyorsa, okumayı terk eder. Çünkü lahn ile kıraat caiz değildir. Böyle bir okuma kıraat sayılmaz. Bu şekilde okuyan kimse kıraati yerine getirmekten aciz biri olarak kabul edilir. Hanefî mezhebi Fatiha veya onun dışında okuduğu surelerde yanlış olan kişi hakkında; gece gündüz çalışır da yanlışını düzeltemezse namazı caizdir. Ancak gayretini terk ederse namazı fâsit olur. Ömrünün sonuna kadar da bu hususta gayretini terk etmemesi gerekir.

Malikî, Şafi ve Hanbelî mezheplerine göre, Fatiha'yı, bir kısmını veya bir harfini güzel okuyamayan veya ondan bir harfi yanlış okuyan kimsenin ümmî olduğu görüşüne yer verilmektedir. Kur'an'ı güzel okuyan kimse, ümmînin arkasında namaz kıldığında, imamın ve onun gibi ümmîlerin kıldıkları namazı kabul olmakla birlikte ona uyan kârînin namazı geçersiz olur. Ümmî olan kimsenin tek başına kılacağı namaz, Fatiha'yı öğrenmeye çalışır da öğrenemezse caizdir. Öğrenmek için gayret göstermezse, sahih olan görüşe göre namazı bozulur. Çünkü vakit çıkmadan önce imkânı olan kimse (ümmî), Fatiha'yı öğrenmek için gayret göstermezse namazı sahih olmaz. Hanefî mezhebi, kıraati genel manada kabul ettiği için, Kur'an'dan hiçbir şeyi ezber bilmeyen kişiyi ümmî olarak kabul etmektedir. Mezhebe göre, ezberinde bir ayet bile olan kimsenin ümmî olan kimseye uyması durumunda namazı fâsit olur.

“ت” ve “ف” harflerinin yapısını değiştirecek kadar peltek; “ر” ve “س” harflerini tekrar etmeden okuyamayan pepe; dilinin gevşekliğinden dolayı idğamları yapamayanlar hakkında Malikî, Şafi ve Hanbelî mezhepleri, böyle kimselerin imametinin mekruh olduğu görüşündedirler. Böyle okuma hataları olan kimselerin imam olmaması daha iyidir. Hanefî mezhebine göre peltek veya kekeme, uyabileceği bir imam bulamazsa kendi başına kılacağı namaz caizdir. Eğer imam bulursa caiz değildir. Böyle bir kişi yanlışını düzeltmek için gece gündüz çalışır da düzeltemezse namazı caizdir. Gayretini terk ettiğinde namazı fâsit olur.

Bazı okuyucular güzel okuyacağım düşüncesi ile şeddeli harflerin telâffuzunda aşırı mübalağa yaparlar. Sakin harfi gösterip (izhar) ondan sonra harekeyi vurgu ile okumak namazı bozmaz. Ancak şedde, yapılışına uygun bir şekilde (sükûn halinde harflerin sıfatları göz önüne alınarak) ve kıraat erbabının belirlediği ölçülerde tutulmalıdır. Fatiha'yı okurken bazı okuyucuların haddi aşarak yaptığı gibi, her bir kelimeyi diğerinden ayırarak okumayı bir şart olarak görmek doğru değildir. Aksine bu şekilde okumak acizlik sayılır. Bazıları tertil ile okuyacağım diye harfler üzerindeki vurguda aşırıya giderek bir kelimeyi; “يُو” , “مِد” , “لَيْن” şeklinde üç kelime olarak veya “نَسْتَعِين” kelimesini

“س” ile “ت” harflerinin arasını ayırarak; “تس” deyip durup, ondan sonra “تعيين” diye okurlar. Bu şekilde, bir kelimeyi hangi sebeple olursa olsun bölerek okumak caiz değildir. Dolayısıyla bir kelimedeki kıraatten tamamen ayrılmak, ara vermek veya sesi keserek okumak şeklindeki okuyuşlara ihtimal vermemek gerekir. Tertil üzere okumak, harfi yerinden çıkarmak, sonra vakfetmeden hemen ondan sonraki harfe geçmekle olur.

Kıraatte yanlış okumanın bir diğer sebebi de makam yapma düşüncesiyle harflerin zât ve sıfatlarını gidermektir. Özellikle namazda sade okumaya riayet etmek gerekir. Çünkü bir kişi, makam yapmayı düzgün okumaya tercih eder de mananın değişmesine sebep olursa; mana bozulacağı için namazı da bozulur.

Bunun yanında Arap olanla olmayanların bu dildeki bazı harfleri telâffuzda zorluk çekeceği, dolayısıyla biraz daha mazur görülmeleri gerektiği doğrultusunda görüşler de söz konusudur. Okumada zorluk çeken kimseler bazı harfleri telaffuzda yanlış yaparlarsa tek başlarına kıldıkları namazları sahihtir. Ancak bir cemaate imam olmaları caiz değildir. Bu görüşler ışığında Fatiha suresinin doğru okunmasını esas alan Malikî, Şafî ve Hanbelî mezhepleri telaffuzundaki zorluğundan dolayı “ض” ve “ظ” harfini birbirinden ayırt edemeyenler hakkında farklı değerlendirmelere yer vermektedirler. Bir görüşe göre, “ض” harfi yerine “ظ” harfi okuyan kimsenin namazı sahihtir. Ancak bu konuda, eksikliğini bildiği halde gayretini terk etmemesi ve gayret gösterdiği halde bu harfi yapmakta aciz kalması kaydıyla buna cevaz vermektedirler. Bir başka görüşe göre, bir kimse Fatiha suresinin sonundaki “ض” harfini “ظ” şeklinde okursa namazını iade etmesi gerekir. Hanefî mezhebine göre, okunuşundaki zorluğundan dolayı “ض” ile “ظ” harflerini birbirinden ayırt edemeyenin namazının bozulacağını söyleyenler olduğu gibi çoğunluğa göre bozulmaz.

Sonuç itibarıyla bütün mezhepler, okumadaki hatadan dolayı mana bozulduğunda namazın da bozulacağına hükmetmişlerdir. Bunun yanında okumada Fatiha suresini esas alan Hanefî dışındaki mezhepler bu surede, Hanefî mezhebi ise genel manada kıraatte hatası olanların; uyabilecekleri bir imam bulamazlarsa tek başına kılacakları namazları caiz olacağı görüşündedirler. Ancak eksikliklerini bildikleri halde gayretlerini terk etmemeleri ve gayret gösterdikleri halde doğrusunu yapmakta aciz kalmaları ile buna cevaz verilmektedir. Dolayısıyla bu görevi üstlenen kişiler, hatasız okumak için imkânlarını sonuna kadar zorlamalı ve elde ettikleri fırsatları en iyi şekilde değerlendirmelidirler.